

UKRAINIAN RESEARCH AND INFORMATION

INSTITUTE, INC.

СВІТОВА
СЛАВА
ШЕВЧЕНКА

П. Одарченко
СВІТОВА СЛАВА ШЕВЧЕНКА
(Т. Г. Шевченко в світовій критиці)

ПЕТРО ОДАРЧЕНКО

СВІТОВА СЛАВА ШЕВЧЕНКА

(Т. Г. ШЕВЧЕНКО В СВІТЛІ
СВІТОВОЇ КРИТИКИ)

ДО 150-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПОЕТА

diasporiana.org.ua

Copyright © by Ukrainian
Research and Information
Institute, Inc., Chicago, ILL.

PRINTED BY EAST SIDE PRESS, 166 FIRST AVENUE, NEW YORK 9, N. Y.

Український Публіцистично-Науковий Інститут
Чикаго, Ілл., — 1964

Редактор: Микола Шлемкевич
Обгортка мистця Петра Холодного

З М І С Т :

Вступ:	5
Т. Шевченко в критиці Сх. Європи:	7
російській (7), білоруській (21), польській (23), чеській і словацькій, (27), болгарській (29), сербській, хорватській, словінській (31), румунській (35), угорській (36), литовській (36), латвійській, естонській (37), грузинській (37), вірменській (40), єврейській (41).	
Т. Шевченко в критиці Зах. Європи:	44
німецькій (45), французькій (50), англійській (51), датській (52). шведській (52).	

ВСТУП

*„Він був сином мужика — і став володарем у царстві духа.
Він був кріпаком — і став велетнем у царстві людської
культури.*

*Він був самоуком — і вказав нові, світлі й вільні шляхи
професорам і книжним ученим.*

*Десять літ він томився під вагою російської солдатської
муштри, а для волі Росії зробив більше, ніж
десять переможних армій.*

*Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та
вона не зуміла перетворити золота його душі
у ржу, ані його любови до людей в ненависть
і погорду...*

*Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по
смерті — невмирущу славу і всезростаючу
радість, яку в мільйонів людських сердець все
наново збуджуватимуть його твори.”*)*

Іван Франко

Тарас Шевченко був не тільки геніальним українським поетом, що сполучив у своїй творчості високий ідейний зміст з досконалою поетичною формою і мистецькою майстерністю, і зайняв чільне місце в новій українській літературі. Шевченко не тільки був національним пророком України, борцем за свободу і демократичний лад вільної незалежної української держави. Шевченко був також послідовним, незламним і непримиренним борцем за правду і справедливість, за свободу для всіх людей і народів. Шевченко був проповідником і виразником універсаль-

*) Див.: “The Slavonic Review”, VI, 1924, London.

людських ідей свободи, гуманності і демократії, і в цьому полягає його вселюдське світове значення. Самовіддану безмежну любов до поневоленого українського народу Шевченко поєднував з гарячою любов'ю до всіх поневолених народів, до всіх покривджених людей незалежно від їх раси і національної приналежності. Ні один поет у світі так повно і всебічно не відбив у своїй творчості і в своїй життєвій поведінці дух і заповітні прагнення свого народу, як Тарас Шевченко.

В особі Тараса Шевченка сполучені високі якості геніяльного поета, чесної правдивої людини, палкого патріота, незламного борця за найвищі людські ідеали і великого демократа-гуманіста. Усією могутньою силою своєї поетичної творчості Шевченко захищав людину, захищав усіх принижених, пригноблених, обездоленіх і скривджених.

Тому його твори перекладені на десятки чужих мов, тому про Шевченка писали і пишуть вчені, критики, літературознавці й поети багатьох народів світу. Тому Шевченко належить до улюблених поетів в усьому світі.

Життя й творчість українського поета викликала великий інтерес не тільки з боку українських дослідників, але також і з боку дослідників інших народів і країн. Наше завдання — дати короткий огляд праць іноземних авторів і процитувати деякі з їх висловлювань про Т. Г. Шевченка.

Крім зазначених у тексті джерел, ми користались для цієї праці такими виданнями:

1. Павло Зайцев. Життя Тараса Шевченка. Париж-Мюнхен. 1955.
2. Ф. Я. Прийма. Шевченко и русская литература. М. 1961.
3. Світова велич Шевченка. Три томи. К. 1964.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

В СВІТЛІ КРИТИКИ

СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ

Найбільшою популярністю і славою користувався Шевченко серед слов'янських народів. Твори Шевченка мали великий вплив на багатьох поетів і письменників: російських, білоруських, польських, болгарських, сербських, хорватських, чеських та словацьких. Письменники, критики і літературознавці слов'янських народів дали високу оцінку творчості геніяльного українського поета. З кожним десятиліттям популярність Шевченка серед слов'янських народів збільшувалася, слава його росла і ширилась по всьому світі. Звичайно, були й ворожі виступи проти Кобзаря України, але їх було небагато та й аргументація їх була надто вже непереконлива і тенденційна. Ці окремі ворожі голоси заглушались гучними голосами видатних письменників, критиків, літературознавців, учених та громадських діячів — кращих представників усіх слов'янських народів.

**

Із спогадів Ананьєва та багатьох інших сучасників відомо, що в кінці 50-х рр. XIX ст. на літературних вечорах у Петербурзі публіка нікому з письменників не влаштувала таких незвичайних овацій, як Т. Г. Шевченкові. Коли Шевченко вийшов на естраду, то, як свідчить О. Ананьєв, „страшений ентузіазм охопив аудиторію. Довго не змовкали виклики, грім оплесків і вибухи захвату потрясли стіни залів, що ніколи не бачили таких овацій.”

Високі моральні якості Шевченка як людини, що зберегла свою гідність, не зламавшись в найтяжчих умовах,

відзначив ще за життя Шевченка — в 1858 р. — М.Д.Старов у своїй промові, виголошеній на честь Шевченка на обіді в графині Н.І.Толстої: „... Нам утішно бачити Шевченка, який серед жажливих, убивчих обставин, у похмурих стінах казарми смердючої не занепав духом, не вдався у відчай, а зберіг любов до своєї тяжкої долі, тому що вона благородна. Тут маємо великий приклад для сучасних наших художників і поетів, і вже саме цього досить, щоб зробити його безсмертним! То дозвольте ж виголосити тост вдячності за Шевченка, який своїми стражданнями підтримав те святе вірування, що істинно моральну природу людини неспроможні здолати ніякі обставини!”

Ще за життя Шевченка критика високо оцінювала його твори. Року 1840 російська „Литературная Газета” в рецензії на „Кобзар” писала: „У поезіях Шевченка багато вогню, багато глибокого почуття, скрізь відчувається в них гаряча любов до батьківщини.”

Того ж року журнал „Современник” також позитивно оцінив „Кобзар” Шевченка: „В ньому зібрано кілька простонародніх ліричних звірень душі, живих і вдало переданих автором. Ті, хто розуміє українську мову, прочитають цю збірку, звичайно, з задоволенням і вдячністю.”

Дуже прихильну рецензію вмістила „Литературная Газета” (1842) і на поему Шевченка „Гайдамаки”.

В 1859 р. у Ляйпцігу вийшов збірник поезій Пушкіна і Шевченка, в якому вперше були надруковані революційні твори Шевченка, заборонені царською цензурою („Кавказ”, „Холодний Яр”, „Як умру, то поховайте”, „Розрита могила” та інші). Невідомий редактор цього видання пише, що ці вірші прислані з приміткою, „що вірші Шевченка — це вираз загальних накипілих сліз. Не він плаче за Україною — вона сама плаче його голосом.”

Того ж року (1859) видатний російський літературознавець А. Пипін в чеському журналі „Časopis Musea království Českeho” опублікував огляд літератури в Росії, в якому певне місце було приділене і українській літературі. Відзначаючи пожевлення української літератури в 40-х рр. і появу нових письменників, Пипін пише: „Серед них перше місце посідає, безперечно, Шевченко, людина з народу, яка блискуче розуміє його дух і обдарована великим поетичним талантом.”

Року 1860 в рецензії на „Кобзар” (1860) журнал „Отечественные Записки” писав: „Талант Шевченка настільки визнаний читаючою публікою, а його твори настільки загальновідомі, що ми не помилимося, якщо скажемо, що, на нашу думку, Шевченко відноситься до першокласних поетів слов'янського світу. Його місце поряд із Міцкевичем і Пушкіним. Яке співчуття збуджують його твори, можна бачити з того, що великороси, уродженці центральних і східних губерній, які ніколи і в вічі не бачили українців, читають і заучують їх напам'ять... Великорос, і поляк, і німець та француз, якщо тільки у нього є поетичне чуття і тепле, любляче серце, не залишиться без впливу від поезії Шевченка.”

Року 1860 в журналі „Современник” вміщено велику статтю відомого російського критика М.Добролюбова „Кобзарь” Т.Шевченка.” В цій статті читаємо такі рядки: „Він (Шевченко) поет цілком народній, такий, якого ми не можемо вказати у себе... Він вийшов з народу, жив з народом, і не тільки думкою, а й обставинами життя був з ним міцно і кровно зв'язаний... І він лишився вірний своїм першим дням, вірний своїй Україні... Він близький до народної пісні, а відомо, що в пісні вилилася вся минула доля, весь справжній характер України; пісня й дума становлять там народню святиню, краще добро українського життя.” Високо оцінюючи твори Шевченка, Добролюбов закінчує свою статтю таким підсумком: „Будучи народньо-українськими, вони зрозумілі й близькі, проте, всякому, хто не зовсім знівечив у собі кращі людські інстинкти.”

Прихильну статтю про „Кобзар” Шевченка написав у 1860 р. і надрукував у журналі „Русское Слово” письменник М.Л.Михайлов. „Від цього зв'язку з народом, із самого середовища якого вийшов Шевченко, думи і пісні його глибоко западають у серце і переходять із уст в уста на його батьківщині... У цьому полягає таємниця того могутнього впливу, яким вони діють на кожну вразливу душу.” М.Михайлов відзначає глибоку ширість поезії Шевченка і особливо високо оцінює поему Шевченка „Наймичка”: „Поема Шевченка „Наймичка” є, на нашу думку, високохудожній, стрункий і чудовий твір... Досить одного такого твору, щоб залишити про себе безсмертну пам'ять.”

Того ж року (1860) журнал „Светоч” писав: „Шевченко

з його геніальним талантом став продовжувачем народної пісні і досяг таких вершин, яких, на нашу думку, не досягав ще ні один український письменник...”

Великий вплив поезія Шевченка мала на російського поета А.Н.Плещеева. Про те, як Плещеев ставився до Шевченка, свідчать такі його висловлювання, надруковані в журналі „Московский Вестник” за 1860 р. „Чудові високопоетичні твори Шевченка цілковито спростовують панівну в нашій літературі років десять — двадцять тому думку, що українська мова не надається до дальшого розвитку і що життя українське не може дати змісту для художнього твору. Погляньмо, як ця мова, яку вважали тоді провінційною говіркою, є вироблена під пером Шевченка,— і як український поет, залишаючись народним, доступним простим людям, зумів внести в свою поезію елемент загальнолюдський... Тепер ви на кожному кроці зустрінете у нас людей, захоплених творчістю Шевченка, людей, що навіть вивчають українську мову, щоб прочитати його твори. На нас поезія Шевченка завжди справляла глибоке враження, ми завжди з подивом зупинялися перед цим багатством поетичних образів... нас постійно захоплювала надзвичайна простота... Ви бачите, що все виливалося у поета з глибини чистого, безконечно люблячого серця,— і якщо тільки природа не позбавила вас серця, ви не встоїте проти цього чарівного враження, і сльози несамохіть виступлять на очах ваших.”

У січні 1861 р. в рецензії на перше число українського журналу „Основа” М.Чернишевський засудив вороже ставлення деяких московських та петербурзьких журналів до української літератури і підкреслив, що тепер українська література досягла рівня літератур передових країн світу: „Коли у поляків з'явився Міцкевич, їм уже не потрібні стали поблажливі відгуки якихось французьких чи німецьких критиків: не визнавати польську літературу означало б тоді тільки виявляти власну дикість. Маючи тепер такого поета, як Шевченко, українська література також не потребує нічиєї ласки”.

Похорон Шевченка перетворився в грандіозну демонстрацію любови і глибокої пошани до великого українського поета. Труну Шевченка несли студенти до самого кладовища. За труною українського поета йшли: О.Афанасьєв-Чуж-

бинський, В.Білозерський, Ф.Достоевський, Л.Жемчужников, М.Костомаров, П.Куліш, М.Курочкін, М.Лєсков, М.Михайлов, М.Некрасов, І.Панаєв, проф. О.Липін, М.Салтиков-Шчєдрін, І.Тургєнев, П.Чубинський, а також багато інших чільних представників української і російської інтелігенції.

Значення Шевченка для людства підкреслив П.Куліш у своїй промові над труною Шевченка: „Ти вчив нас правди животворящої. От за цю то науку зібралися до тебе усіх язиків люди, як діти до рідного батька; через цю твою науку став ти всім їм рідний, і проводжають тебе на той світ з плачем і з жалем великим.” Білозерський також підкреслив участь у смутному обряді синів „різних батьків і різних язиків”: „Ти весь у твоїх піснях прозорих і могутніх, як хвиля на морі; весь із твоїм серцем високим, кипучим і ніжним, із твоєю вічною тугою за долю людськую. Твої пісні — високе слово правди і любови — не для самого тільки твого народу. Бач, скільки зібралось доброго люду коло тебе. Різних батьків і різних язиків, а всі як брати тобі рідні, бо ти всім жадав добра і правди... Твоя слава вічна і скарб найдорожчий: цього вже ніщо і ніхто не одбере від тебе.”

Від поляків говорив студент В.Хорошевський: „Нехай і польське слово, коротке, але сердечне, пролунає над твоєю труною, чесний український пророче!... За помилки батьків сини не відповідають; тож не торкаймося тут давніх суперечок давно минулого; краще промовмо братнє: „любімося”! Якби ж тільки твоя смерть, чесний Тарасе, й урочистий сумний чин твого похорону стали початком нового життя! Якби ж над твоєю труною хоч трохи ненависти припинилося, і щоб цей малий початок народжував у майбутньому все більше взаємного розуміння, братерства і забуття давніх кривд, — так, як мале зернятко, вкинене у землю, зроджує багате жниво. Це був би найпрекрасніший вінок і найвеличніший пам'ятник тобі, Тарасе!”

Російський поет М.Курочкін, виступаючи з промовою над труною Шевченка, сказав: „Ще одна чиста, чесна, світла людина покинула нас; ще один чоловік, що належав до високої сім'ї обранців, котрі висловили за народ найсвітліші його вірування, який вгадав найзавітніші його бажання і передав це невмирущим словом, закінчив гірке життя своє, сповнене боротьби за переконання і всякого роду страж-

дань... Щастя в житті було не для нього, — його жде інше, посмертне щастя — слава...”

М.С.Лесков року 1861 в статті „Последняя встреча и последняя разлука с Шевченко” писав: „Але як поетична діяльність Шевченка завжди буде в числі найкращих сторінок української літератури, так і день його похорону завжди лишиться як день знаменний в історії українського письменства і громадськості. Улюблена мрія поетова справдилась і голосно озаймила про своє існування. Українське слово набуло права громадянства, вперше пролунавши в формі ораторської промови над Шевченковою труною. З 9 промов, виголошених над могилою поетовою, шість було українською мовою. З інших трьох дві були виголошені російською, а одна польською, мов на знак спільного горя слов'ян, що прийшли віддати останню шану українському поетові - страдникові.”

Відомий художник і етнограф Л.М.Жемчужников у березневому числі журналу „Основа” за 1861 р. писав про Шевченка: „Він був жива пісня... жива печаль і плач... Вийшовши з простого народу, він не відвернувся від злиднів і сіряка — ні, навпаки! — він і нас повернув лицем до народу і заставив полюбити його і співчувати його печалі. Він ішов попереду, вказуючи і на чистоту слова, і чистоту думки, і чистоту життя... Все життя Шевченка взяте разом, — це пісня. Це печальний, високохудожній твір. Вирваний із народу, він являє собою самий поетичний його зразок... Він віддав своє життя народові і до смерті стояв у нього на сторожі... Він був силою, яка об'єднувала нас із народом. Він пробудив нас до нового життя.”

Російський поет Н.А.Некрасов присвятив великому українському поетові вірш „На смерть Шевченко” (1861), в якому він засудив царський режим, винний у передчасній смерті Т.Шевченка. Російський літературознавець В.Е.Евгеньєв-Максимов довів, що творчість Шевченка мала великий вплив на Некрасова і що вона скерувала його до фолклору та народної теми. Виразний літературний вплив Шевченка на Некрасова показує і переконливо аргументує Ф.Я.Прийма у своїй праці „Шевченко и русская литература” (1961, стор. 285).

В березні і в квітні 1861 року всі органи російської пре-

си вмістили некрологи Шевченка, описи його похорону та статті з оцінкою його діяльності. Все березнєве число українського журналу „Основа” було присвячене Шевченкові. Статті про Шевченка і некрологи з'явилися в польському часописі „Кур'єр Віленскі”, в німецькому популярному тижневику „Ді Гльоке”. Теплу згадку про Шевченка вмістив у лондонському „Колоколі” Герцен. Але, як справедливо стверджує Павло Зайцев, „з усього, що тоді було написано про нашого поета, безперечно найкращою була прониклива оцінка його діяльності, яку дав видатний російський критик Аполон Григор'єв. У квітневому числі журналу „Время” він писав: „Щодо краси і сили поезії багато хто ставить Шевченка врівень із Пушкіним і Міцкевичем. Ми підемо далі: у Шевченка сяс та гола краса поезії народньої, якої у Пушкіна і у Міцкевича лише іскорки блищать. Натура Шевченка світліша, простіша і щиріша від натури Гоголя, великого поета України, що поставив себе в фальшиве становище — бути поетом цілком чужого йому побуту російського... Шевченко останній кобзар і перший великий поет нової великої літератури.”

Російський поет Д.Д.Мінаєв уважно вивчав і високо оцінив поетичну творчість Шевченка. Він рішуче виступив проти ворожих випадів деяких осіб проти Шевченка. В одній із своїх статей Мінаєв писав: Шевченко „викликав постійно стільки любови й співчуття до себе, що ледве чи найславніші світові поети можуть у цьому випадку з ним змагатися; пісні Шевченкові слухав народ, і поет був справжнім сином своєї батьківщини: рідко кому припадає на долю таке завидне покликання, і почуття пошани до подібних обранців долі якомось безумовно виникає у кожній порядній людині; крім того, Шевченко, на думку всіх, хто його знав, мав серце настільки чисте, настільки любляче, що був якимсь рідкісним винятком серед людей.” („Русский мир”, 1861, 34).

М.М.Ге, згадуючи про свою зустріч з О.Герценом у Флоренції, наводить висловлювання Герцена про Шевченка: коли Герцен прочитав поезії Шевченка в російському перекладі Гербеля, він дав таку оцінку цих поезій: „Боже, що за краса, так і повіяло чистим незайманим степом, цей шир, ця свобода!” (1866)

Білорус-художник М. О. Мікешин дає таку характеристи-

ку Шевченка як людини і як великого поета: „Світла постать Тараса Григоровича з його беззавітною любов'ю до народу, до своєї батьківщини, що свято зберегла ці високі почуття під безпросвітним гнітом різних моральних принижень, на які таке багате було його життя, не могла не викликати до себе гарячого співчуття людей.... Говорячи від щирого серця, я мушу признатись, що жодна народна ліра наших слов'янських поетів не справляла на мене такого глибокого і хорошого враження, як твори Шевченка і Міцкевича. (Спогади, 454-455).

З великою прихильністю і пієтетом ставився до Шевченка І. Г. Прижов. Він був невтомним пропагандистом поетичної творчості Шевченка. Великий український поет був для Прижова неперевершеним зразком народного поета. Року 1867 Прижов такими словами визначив значення Шевченка для слов'янства: „Минуть століття, а пісні Шевченкові завжди будуть до речі, тим більше вони до речі тепер, коли зв'язок між ним і людьми, здатними його читати й любити, ще не порвався („Голос”, 1867). Прижов підкреслював виключну силу мистецького впливу „Кобзаря” Шевченкового на читачів всякої національності: „Пісні Шевченкові не минуть даремне ні для кого, як пісні поета, що мав силу признатися перед усім світом, що у нього „не було зерна неправди за собою”. ...Читаючи Шевченка, читачі зрозуміють, на рещті, що у нього і в душі, і в піснях було стільки любови до людини, що її вистачило б для мільйонів людей.”

Правдиве освітлення життя й творчості Т. Шевченка знаходимо в цінній праці А. Н. Пипіна і В. Д. Спасовича „Обзор истории славянских литератур” (1865). Творчість великого поета України поставлено в зв'язок із громадським життям того часу. „Його громадські поняття, — писав про Шевченка Пипін, — були цілком поважні, і найкращі прагнення часу викликали у нього співчуття.” Пипін особливо підкреслював стійкість і мужність Шевченка: „Коли він звільнився від тривалого заслання, перед ним залишилось лише небагато років життя. Перенесені випробування не заглушили в неволі поетичної сили, не заглушили і не ослабили його світлик і гуманних поглядів.” Пипін вважав Шевченка настільки оригінальним, що „в особливому складі його творчості навряд чи можливо знайти рівного йому в слов'янській поезії.”

Пипін підкреслює загальнолюдське значення творчості українського поета: „Український патріот і демократ, він однаково чужий релігійній та національній нетерпимості; до його безпосереднього гуманного чуття, природно, прищеплювались кращі думки, що приніс літературний розвиток. При національних прагненнях не забувались загальнолюдські інтереси.” (Див. розділ Т. Г. Шевченко” в кн.: А. Н. Пыпин и В. Д. Спасович. История славянских литератур. Т. I, СПб, 1879 р.)

В. В. Стасов в листі до А. Пипіна (1888 р.) писав: „Я з великим інтересом прочитав вашу статтю про Шевченка: я його особисто знав, подовгу і багато разів розмовляв з ним, глибоко його поважав і цінив, і тому мені надзвичайно симпатичне те, що ви про нього говорите і як обстоюєте права української літератури і поезії...”

В 1879 р. царська цензура наклала арешт на I том другого видання „Истории славянских литератур” А. Н. Пипіна і В. Д. Спасовича за прихильну характеристику творчості Шевченка. Зазначаючи, що автор 3 розділу (Пипін) захищає право української літератури на існування, цензор пише: „Оглядаючи з цієї точки погляду історію української літератури і характеризуючи її діячів, автор, звичайно, ставиться з крайнім співчуттям до народного поета Шевченка”. Цензор обвинувачує Пипіна в тому, що він умістив таке висловлення Костомарова: „Не дивно, що живучи й діючи в період найсуворішого збереження існуючого ладу, український поет, що насмілювався відкрити завісу тайника народних почуттів і бажань і показати іншим те, що гніт і страх привчили кожного закривати і заглушувати в собі, засуджений був на тяжкі страждання.” І далі цензор пише: „Без сумніву, при такому освітленні наведені в книзі урядові кари, застосовані до вищезазначених українських літераторів, здаються проявами насильства і гніту, скерованого не проти самих індивідуальних осіб, але проти всього суспільства.” (Прийма, 330).

Видатний педагог К. Д. Ушинський у своєму щоденнику „Педагогические заметки о Швейцарии” високо оцінив українську мелодійну, співучу мову, виступив проти царських заборон української мови і назвав Шевченка найяскравішим представником передової української культури, української літератури, і великої поезії, що становить невичерпний мате-

ріял для найтоншого розвитку найблагородніших і найніж-
ніших почуттів у серцях молодого покоління. (К. Д. Ушин-
ський. Собр. Соч. 11, 1952, 79).

Російський письменник Н. Н. Златовратський у своєму
нарисі „На могилі Шевченка” (1895) показує непорушну
єдність особи і творчости поета з народом. Шевченко для
Златовратського „вічний невмираючий старий кобзар”, „ве-
лика душа”, „співець народу”, творець „гимнів великий сво-
боді та братерству” та „надхненних пісень майбутнього”,
автор гармонійних віршів „Кобзаря”.

Під великим впливом Шевченка формувались громадські
та естетичні погляди В. Г. Короленка, як про це докладно
розповідає сам письменник в „Історії мого сучасника”. І ху-
дожні і публіцистичні твори Короленка насичені цитатами
і ремінісценціями з „Кобзаря”.

Д. І. Тихомиров — за редакцією якого у Москві вийшла
в 1911 р. книжка: Т. Г. Шевченко: Сборник избранных сти-
хотворений — у своїй вступній статті підкреслює полум'яну
любов Шевченка до рідного краю і до свого поневоленого
народу. Свою статтю Тихомиров закінчує словами: „Таких
поетів не забувають нащадки! Кобзар не вмер: його слава
сонцем засяяла і буде володіти серцями, поки живуть люди;
поки сонце сяє з неба, його не забудуть.”

Відомий російський письменник І. А. Бунін в 1891 р.
в газеті „Орловский Вестник” надрукував статтю „Памяти
Т. Г. Шевченко”, в якій він характеризує Шевченка як од-
ного „з народніх поетів і найталановитіших і найшляхетні-
ших людей.” Твори Шевченка Бунін називає „щиросердеч-
ними піснями і думами сповненими високої поезії і краси”.
Бунін відвідав могилу Шевченка і пізніше в нарисі „На Чай-
ке” — розповідав, що ні одна з великих могил, не зробила
на нього такого зворушливого враження, як могила україн-
ського Кобзаря.

А. П. Чехов у 1894 р. кілька днів був у Львові. Тут він
придбав два томи поезій Т. Шевченка. Про це він повідомляв
у листі до Н. М. Лінтварьової. А. П. Чехов в листі до А. Ю.
Кримського писав: „Україна дорога і близька моєму серцю.
Я люблю її літературу, музику і чудову українську пісню,
сповнену чарівної мелодії. Я люблю український народ, який
дав світові такого титана як Тарас Шевченко.”

Лазурський В. у своїх спогадах свідчить, що Л. Толстой

любив поезію Шевченка, особливо високо оцінюючи „Най-
мичку” Шевченка, у якій, за словами Л. Толстого, „зворуш-
ливо розроблена вічна тема — сила материнської любови.”

У 50-ті роковини з дня смерті Т. Г. Шевченка видатний
російський театральний діяч К. С. Станіславський у листі
до А. Ю. Кримського дав високу оцінку поезії Шевченка.
Ось кілька уривків з цього цікавого листа: „Великий син
українського народу піднісся на сяючі вершини поезії... Тво-
ри Шевченка переживуть віки і вічно будитимуть у серцях
людей благородні великі почуття.

„Я пригадую, з яким благовінням вперше прочитав ро-
сійською мовою „Кобзаря”, важко було без хвилювання чи-
тати цей чудовий своєю художністю, яскравістю та сокови-
тістю мови й патетики твір. У ньому була вся душа Шевчен-
ка, його думки, його ідеї, його серце. Я схилиюсь перед
Шевченком — поетом, послідовним борцем за щастя людини.

„У Шевченкові я бачу і відчуваю всю красу людської
душі, це справжній співець свого народу.

„Ми, росіяни, глибоко співчуваємо стражданням україн-
ського народу і віримо, що сонце нового, щасливого життя
засяє над Україною, і її змучене серце розкриється в усій
своїй чарівності, шелестінні золотих українських ланів, у мо-
гутній народній творчості, в талантах прекрасного вільно-
любного народу...”

„Хай живе довгі віки народ, що дав світові безсмертного
Шевченка!”

У 50-ті роковини з дня смерті Т. Шевченка — 1911 р.
27 лютого — на урочистому засіданні Петербурзької Академії
Наук з промовою на тему: „Національні й загальнолюдські
елементи в поезії Т. Г. Шевченка” виступив російський літе-
ратурознавець акад. Д. М. Овсяніко-Куликовський. Пізніше
в 1914 р. ця промова з скороченнями була надрукована в збір-
нику матеріалів про заборону відзначення 100-річчя з дня
народження Т. Шевченка під назвою „Немой юбилей”, цей
збірник вийшов у Києві. Д. М. Овсяніко-Куликовський писав,
що Шевченко — спадкоємець української народньої поезії
високої якості, що Шевченко „величезного значення націо-
нальна сила”, що він був „видатним ліриком великого дія-
пазону.”

На думку акад. Д. М. Овсяніко-Куликовського, щасливе
сполучення у Шевченка кількох талантів надзвичайно по-

зитивно відбилося на його поетичній творчості: „В поезії Шевченка, як уже зазначалось, елементи художнього живописання з'єднуються з елементами музичними. Наприклад: „Садок вишневий коло хати...”. Під цим віршем могли б підписатися і Пушкін, і Гете, і Шіллер, і Гайне — він аж просить на полотно. Це зразок лірики живописання. Тут картина національного побуту змальована так, що є надбанням людства.” І далі цей же вчений додає: „Переносити національне на загальнолюдське, на загальнолюдський ґрунт — це тасмниця генія. Прикладом музичної лірики є вірш: „Огні горять, музика грає...” Це музика. Цей вірш покладено на музику. І значна частина „Кобзаря” може бути покладена на музику і може бути намальована.” Далі — наводячи повний текст поезії „Мені однаково...”, літературознавець пише: „В цьому вірші така сила ліризму, рівного якому важко знайти або навіть неможливо... З своїм „Кобзарем” Шевченко був виразником і збудником національного відродження України.”

Року 1911 на ювілейному Шевченковому вечорі в Москві з доповіддю на тему: „Шевченко серед поетів слов'янства” виступив російський мовознавець і літературознавець академік Петербурзької Академії Наук Ф. Є. Корш. Ця доповідь була надрукована у „Збірнику, присвяченому пам'яті Т. Г. Шевченка”, що вийшов у Москві 1912 року. Корш зазначив у своїй доповіді, що Шевченко — „це поет надзвичайно обдарований і багатогранний”, що він має для українців таке ж значення, як для росіян Пушкін і як для поляків Міцкевич. Далі Корш пише: „якщо ви запитате про поета, який втілює в собі український народ, то ні один українець, звичайно, ні на хвилину не задумається і скаже: це Тарас Шевченко. Уже цієї однієї умови досить для того, щоб бачити в Шевченкові генія. Це я говорю тільки для тих, які Шевченка не читали або читали мало і не оцінили, а той, хто насправді познайомиться з його творами, хто вникне в їх дух, той прямо скаже, що це поет геніяльний.”

Акад. Ф. Є. Корш був головою Комісії Російської Академії Наук для вироблення записки „Про скасування обмежень українського друкованого слова.” Він був також і головою Московської Ювілейної Комісії для відзначення століття з дня народження Т. Г. Шевченка. Він же був автором кількох праць про Шевченка і багатьох праць, написаних в оборону

української мови. Ф. Корш вивчав українську мову і так досконало володів нею, що навіть вірші писав українською мовою. Про це свідчать його листи до А. Кримського, написані чистою літературною українською мовою, а також оригінальні і перекладні поезії, написані українською мовою. Федір Корш підписував свої твори псевдонімом „Корж”.

Коли один українець — галицький москвофіл Д. Вергун написав пасквільну статтю, в якій він заперечував право українського народу на самостійну національну літературу і виступав проти Шевченка, то ці писання дуже обурили акад. Ф. Корша. І от у відповідь українцеві-ренегатові великий російський вчений написав українською мовою вірш „Хулителям Шевченка”. Цей вірш був надрукований у журналі „Літературно-Науковий Вісник”, ч. 2, за 1914 рік. Ось кілька уривків із цього цікавого і дотепного вірша:

*„Неправедно виниш Шевченка ти Тараса,
Що буцім він „Парнас всеруський” розділив:
Аджеж і не було „всеруського” Парнаса,
А на московському — щоправда — він не сів...
Він просто був співець хистний, талановитий,
І спів свій не хотів калічити дарма.*

*Він тямив, що тому, хто так співати може,
Як ніччю майською співає соловей,
Своєю мовою співати тільки гоже,
Щоб співом розважать і тішити людей.*

У часи чорної реакції, у часи заборон української мови, заборон святкувати 100-річний ювілей Шевченка Ф. Корш мужньо виступив на захист української мови, на захист великого поета України та його безсмертних ідей. Безсмертність Шевченкових ідей акад. Ф. Є. Корш підкреслив такими заключними словами свого вірша:

*„Його насіння не загинуло, росте та кріпне без кінця,
Від нього почалась нова українська нива,
Що з неї буде плід і вжиток на весь люд...
А хто в чужу дуду дударить, хоч не вмів,
Такий — не соловей, а, мабуть тільки шпак.”*

Російський письменник А. С. Серафимович ставився до Шевченка з великою пошаною. Він так висловлювався про

великого українського поета: „Це геніяльний поет і геніяльне серце. Воно уміло пристрасно любити і огненно ненавидіти.” Серафимович високо оцінював Шевченка за його велику поетичну майстерність: „Такої подиву гідної яскравості, такої інтимності, такої близини до синіючих степів, і до далеких могил, і гір, і до тихошумної осоки, і до сонця, і до місяця — до всього, що наповняє наш довколишній світ, такої інтимної близости я майже у нікого не зустрів.” Цей же письменник стверджує, що Шевченко був його вчителем: „Я вчився по його творах писати. Геніяльна образність, чудова яскравість, потрясаючий драматизм творів Шевченка ніколи не вирвеш з серця, вони освітлюють усе життя.”

М. Горький року 1912 в статті „О русской интеллигенции и национальных вопросах” писав: „Кожна духово здорова людина являє собою ніби тугу згорнуту хартію, списану враженнями історичного буття її племені, її предків. У щасливих умовах ця хартія, розгортаючись, збагачує нас такими радісними явищами як Шевченко, Пушкін і Міцкевич, — люди, які втілюють дух народу з найбільшою красою, силою і повнотою...”

Письменник О. М. Толстой називав Шевченка „великим гуманістом” і далі, порівнюючи його з Пушкіним і Лермонтовим, писав: „Як Пушкін і Лермонтов, він бездоганний, і чистий, і спрямований до високої мети. Він — душа українського народу, і тому на вічні часи народ воздвиг пам'ятник своєму співцеві, своєму серцю, яке палає любов'ю і гнівом.” (1939).

Російський письменник В. В. Версаєв дав таку характеристику поезії Шевченка: „З самої гущі народньої встає великий національний поет України Тарас Шевченко, який повно відбив і в творчості своїй, і в страдницькому житті, і навіть у зовнішності свою прекрасну багатостраждальну Україну.

„Безстрашна революційність, запорізька жалоба волі, залізна впертість, зосереджений гнів і велика любов, славне минуле в боротьбі з гнобителями, лукавий гумор, незрівняна музика української мови, запах квітучих вишневих садів, пірамідальні тополі над білими хатами — все це в поезії Шевченка.

„Любити Шевченка — любити Україну. Любити Україну — любити Шевченка.”

Найрідніша сестра України Білорусія прийняла Шевченка як свого рідного поета та виразника своїх національних прагнень і заповітних ідеалів. Могутня Шевченкова поезія знайшла в серці білоруським найщиріший і найбільший відгук. „Реве та стогне” і безсмертний „Заповіт” стали популярними піснями білоруського народу. Найвидатніші білоруські поети — Янка Купала, Якуб Колас та інші — зазнали великого впливу Шевченка. Янка Купала, що присвятив Шевченкові кілька прекрасних сердечних поезій, писав про Шевченка: „На нашій білоруській землі Тарасова пісня звучить на повний голос. Наші поети вчать на її образах, люблять її і шанують. Вони дали нашому народові можливість пізнати її силу і красу на білоруській мові.”

Янка Купала був не тільки спадкоємцем творчого досвіду і традицій Шевченка, а й першим перекладачем його творів на білоруську мову. Деякі твори Шевченка білоруські письменники вперше почули з уст рідного народу: „Не з книжок, — говорив Янка Купала, — а через народ, ще в дитячому віці пізнавали ми творчість Тараса Шевченка: темні неписьменні селяни співали пісні Шевченка, не знаючи, хто їх складав. Пісня Шевченка безіменно жила в білоруському народі багато десятків років.”

Дуже шанував Шевченка як свого безпосереднього вчителя і вивчав його творчість, зокрема поетичну майстерність, білорус Максим Богданович. Цей видатний білоруський поет, літературний критик, літературознавець і історик літератури, перекладач творів українських поетів на білоруську мову, автор цінних статей про українських письменників, перший серед шевченкознавців дав аналізу мистецьких особливостей Шевченкового вірша. В 1914 р. Богданович опублікував дві статті: „Пам'яті Т.Г.Шевченка” (надр. в ярославській газеті „Голос”, 46) та „Краса і сила” (надр. в журналі „Украинская Жизнь” ч.2). В особі Шевченка Богданович бачить визначного поета з всесвітнім ім'ям. Шевченко, каже Богданович, посідає таке ж місце в історії української літератури, як Пушкін посідає в російській, а Міцкевич — у польській літературі. У піснях і думках Шевченка відобразилася велич

українського народу. За словами Богдановича, „Шевченко — це письменник, якому судилася велична роля зробитися символом культурної цінності цілого народу, уособленням всієї його духовної сутності.” Богданович відзначає також загальнолюдське значення поезії Шевченка. Людині іншої національності „Шевченко не буде чужим і незрозумілим, і в її душі вірші українського поета знайдуть собі відгук, бо під їх своєрідним карбом криється повноцінний метал духовної культури, спільної всім цивілізованим людям.” Богданович вважав Шевченка „виразником думок, почуттів і настроїв всього національного колективу”.

В статті „Краса і сила” Богданович, аналізуючи віршову майстерність Шевченка, дуже високо ставить Шевченка як майстра слова і вважає його першокласним поетом, який збагатив невмирущими творами українську і всесвітню літературу. Богданович підкреслює могутній поетичний дар Шевченка і безсмертну красу його поезії, підкреслює новаторську суть творчості Шевченка, її оригінальність і самобутність. Краса і сила поезії Шевченка в її простоті, народності, в органічному зв'язку з національним українським фолкльором. У яскравій і образній формі Богданович говорить про виняткову близькість шевченківської музи до української народної пісні: „Є зорі, які такі близькі одна до одної і так рівно випромінюють своє світло, що здаються нам одним нерозривним цілим. „Подвійними зорями” називаються ці світила. Їхня доля стала долею музи Шевченка і української народної поезії: подвійною зорею сяють вони в світі мистецтв і краси.”

Богданович аналізує віршові розміри поезії Шевченка, рими, асонанси, алітерації, майстерність Шевченкового вірша в галузі звукопису, евфонії. Відзначаючи виняткову музикальність Шевченкового вірша, Богданович робить такий висновок: „В особі Шевченка всесвітня література має поета з віршем мелодійним і напрочуд гарним,—поета, який красу своїх творів будував не на засобах поетичного впливу, що б'ють у вчі, а, навпаки на засобах найтонших—асонансах, алітераціях, внутрішніх римах; поета, який до цієї краси відзначених елементів вірша долучив іще надзвичайну силу своїх ритмів, а також оригінальність, жвавість і різноманітність метрів.”

На думку Куба Коласа, „ніхто з українських і російських

критиків не дав такої тонкої, всебічної аналізи і оцінки поетичного дару великого українського Кобзаря, як Максим Богданович.”

**

Польські письменники і критики також з великою пошаною і увагою ставилися до творчості великого українського поета. Багато видатних польських діячів були особистими приятелями Шевченка (Бр. Залеський, З. Сераковський, Е. Желіговський, А. Венгжиновський, Л. Турно, Я. Станевич, Т. Вернер та багато інших), серед них були й письменники, наприклад, Е. Желіговський, автор вірша „До брата Тараса Шевченка”, він же був і першим перекладачем творів Шевченка на польську мову, але його переклади, на жаль, не збереглися.

Одним із перших перекладачів і дослідників творів Шевченка був Леонард Совінський (1831-1887). Перші згадки про Шевченка з'явилися в його книзі про українську літературу, видану в 1860 р. В статті про Шевченка (1861) Л. Совінський писав: „Велика це людина—Тарас Шевченко, велика вже сама собою, ще вища величиною дум мільйонів, що знайшли свій вияв у надхненній його пісні”.

До перших перекладачів і популяризаторів творів Шевченка в Польщі належать також Л. Кондратович-Сирокомля (1823-1862) та А. Гожалчинський. У передмові до своїх перекладів поезій Шевченка (1862) Гожалчинський писав: „Показуючи в правдивому світлі постать народного поета України, я сплачую борг і моїй народності. Хто не вмів шанувати чужої народності,—не шанує і своєї і є найвищим деспотом—деспотом думки... Не лише сама Україна була вражена, коли почула твою святую мову,—всі, для кого дороге слово правди, були схвильовані. Для інших національностей Шевченко теж залишається видатним поетом. Є спільні струни для всіх сердець, всіх уявлень і понять, як і вічний ідеал краси.”

Польський літератор Гвідо Баттаглія (1847-1915)—автор книги про Шевченка, що вийшла у Львові 1865 р.,—спростовував ворожі виступи деяких польських критиків проти поеми Шевченка „Гайдамаки”: „Перейшовши, врешті, до аналізи „Гайдамаків”, ми повинні розпочати з передмови до пер-

шого видання. Дасть вона нам кілька цитат для наших зауважень, розкриє погляди автора на гайдамаків і дасть нам разом з тим можливість дізнатися, якими односторонніми були деякі польські критики, коли один з них навіть для підкріплення свого обвинувального вироку над Шевченком не зупинився перед довільним перекручуванням його слів. Послухаємо, про що говорить в передмові: „Весело послухати його (кобзаря), як він заспіває думу про те, що давно діялось, як боролися ляхи з козаками.” Що ж дивного в тому, що нащадок козаків любить слухати історію своїх предків, що картина козацького минулого, фантастично затуманена традицією, йому подобається. Зараз же після цього він говорить: „Весело. . . а все-таки скажеш: „Слава Вогу, що минуло”,—а надто як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми слов'яни. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами. Нехай житом, пшеницею, як золотом, покрита, нерозмежованою останеться навіки од моря і до моря—слов'янська земля.” Ці слова—це визнання його політичного кредо.” Закінчуючи свою змістовну працю про життя й творчість Шевченка, Г. Баттаглія пише: „Шевченко—справжній воскреситель нової української ідеї. . . Зрозуміти Шевченка—це справа дуже великої для поляків ваги. . . Пізнавши представника цієї ідеї, справді послідовного представника, ми дізнаємось про шляхетні, сповнені самопожертви наміри шляхетних українців. Справа їх, освячена вже стражданнями мучеників, набрала сили. . .”

Дуже добре перекладав твори Шевченка і широко їх популяризував талановитий польський письменник Павлин Свенціцький (1841-1876). У 1871 р. Павлин Свенціцький видав брошуру „Вік XIX у діях літератури української.” Ось кілька уривків із цієї праці, виданої 93 роки тому. „Хто не чував про Шевченка? Хто не знає чудових його творів? . . Великі поети: Байрон, Гете, Словацький—великий поет Шевченко! З тими геніями до ряду він став, перевищив їх, величний! Доказати легко. Всі тамті поети в творах своїх власну лиш проявляють індивідуальність. За Англію не промовив Байрон; не виявлена Гете Німеччина; всієї Польщі не добавимо у Словацьким; а спогляньмо, чи є найменша прова в житті України, щоб не відбилась вона, мов у чистому дзеркалі, в Тарасових поезіях? . . Вона живе своїм поетом, пиша-

ється у ньому; в поезіях його вона вся! Поміж п'ятнадцятьма мільйонами народу не подиблемо душі живої, котра б на голос пісні Тарасової не розхилилася до споду, мов тая квітка до живучої росиці! Де по всій Україні одне серце, щоб не спорушилось в грудях на відгомін Кобзарєвої пісні? Де око, щоб у той час не зайшло сльозою? Байрона розуміють два мільйони англійців, Гете—мільйон німців, Словацького—півмільйона поляків, Шевченка слухає, розуміє, з ним співає п'ятнадцять мільйонів!*) Тим він і великий, тим і вищий понад усіх поетів! Спізнати твори Шевченкові—значить пізнати характер літератури, характер народу українського.”

Прихильно ставилися до Шевченка видатні польські письменники Еліза Ожешко (1842-1910), Стефан Жеромський (1864-1925) та інші. Владислав Оркан (1876-1930) у передмові до „Антології сучасних українських поетів”, що вийшла в 1911 році, писав: „Шевченко спрямував рідну поезію на нові шляхи, показуючи в своїх творах сучасну душу українського народу, його великі страждання під ярмом так званого кріпосництва. Поет великий, багатосторонній—від широкого історичного патосу до найінтимнішої лірики. Його балади, безперечно, найкращі, найбільш правдиві з тих, які на той час писалися в Європі. Поет відзначається безпосередністю і глибоким відчуттям природи. З цього погляду може стати поруч з найбільшими поетами.”

Поет і журналіст Чеслав Янковський (1857-1929) в 1911 р. в статті „Кобзар України” такими словами означив вагу Шевченка для України і для всього світу: „Він, так би мовити, зформулював поняття української вітчизни і поклав основний фундамент під національну свідомість, яка з того часу розвивалася з року в рік, а величчю свого „Кобзаря” завоював українському письменству громадянство в світовій літературі. . . Шевченко—поет-лірик, однак в ліричній його поезії живе, дише, співає вся Україна. Вся Україна з усіма її традиціями, з усіма звичаями, з чаром її природи, з могутнім „батьком Дніпром”, з селянською „хатою”, яка була в поезії Шевченка якоюсь національною аркою, з сім'єю, з любою Шевченкові сім'єю, яку він називав зав'яззю і фундаментом народнього побуту, з роєм укоханих дітей, яких Шевченко ма-

*) В ті часи — це було звичайно прийняте число для визначення кількості українського населення.

лював з такою ніжністю почуттів і гармонією пестливого слова. В поезіях Шевченка відображено краще, ніж в найгрунтовнішій науковій праці, народ, народ своєрідний, самостійний, з власним характером, з рисами, які виразно виділяють його серед інших народів.”

Вчений-слов'янознавець Едмунд Колодзейчик (1886-1915), в статті з 1911 року, писав, що твори Шевченка „багатством змісту освітили українському народові імлістий шлях, що лежав перед ним, а самому творцеві принесли честь і хвалу. Є в них високо людяне розуміння життя й історії та живим вогнем палаюча любов до великих ідей: добра, справедливості, любови, рівності і свободи, без втілення яких не може бути щастя на землі. Завдяки цим ідеям Шевченко став провідною зіркою для своєї вітчизни, герольдом таємничих загонів, які провіщають серед блискавиць і грому кольорові райдуги і зорю світанку. Він співає не лише про справи, які глибоко гніздилися в серці кожної людини, чутливої до загальнолюдських ідеалів, але дзвінко співав також про почуття України-вітчизни, заснулої на вигляд, але живої негасимим жаром в серцях народу, в шумі степового вітру і дніпровських хвиль, в стогоні старих могил, і з гарячою любов'ю описував сповнену поезії українську природу, степи і оповиті садками села. Він прагнув розбудити цей український народ, який спав страшним сном неволі, і прагнув піднести його на вищі щаблі духу, розпалюючи в його душі любов до свободи і рідного краю. Все, що було в душі народу, відбилосся в його поезії, тому пізнати його твори—це значить пізнати психічний настрій його народу. Він співець свого народу і співець долі рідної землі в минулому і сучасному.”

Сучасний польський літературознавець, професор Вроцлавського університету—автор монографії „Шевченко і польська література” та окремих статей про Шевченка—Мар'ян Якубец зазначає, що поезія Шевченка є „одно з найцікавіших явищ у світовій літературі XIX ст., вона займає окреме й виняткове місце не тільки тому, що це був перший, незвичайний за своєю силою голос народу, який тільки почав формувати свою новітню літературу, а й тому, що ця поезія була єдиним у своєму роді втіленням ідеї народності.” У своїй праці „Поезія Шевченка” проф. М.Якубец пише: „Небагато було на світі поетів, які б відіграли в житті власних народів більшу роль, ніж Шевченко на Україні. Небагато поетів здобуло більшу за

нього славу і популярність. Міцкевич мріяв, щоб його твори завітали під стріхи, але потрібні були цілі десятиліття боротьби і праці, величезні жертви для того, щоб прагнення його здійснились. Твори Шевченка пішли в народ одразу, стали його неподільною власністю, відіграли і відіграють для нього велику громадську і естетичну роль. Сталося це тому, що він був найбільшим народнім поетом з усіх великих поетів світу... Поезія Шевченка була явищем єдиним і неповторним. Немає для неї відповідника в світовій літературі. Поет відчув і відтворив єдину й неповторну долю свого народу. Він, власне, на весь голос, якого ще не чули в цьому краї, закликав український народ до боротьби за громадську і національну свободу подібно до того як наш Міцкевич був володарем душі свого народу, його совісті... Читаючи сьогодні вірші Шевченка, проймаючись його неповторним єдиним у своєму роді ідейним змістом, ми зачаровані його надхненним співом, вражені вічною його свіжістю, мимоволі шукаємо відповіді на питання: в чому криється безсмертя поезії цього поета? Чи, може, лише в тому, що був народнім пророком України і висловив у досконалій художній формі настрої народніх мас цього краю? Чи, може, в тому, що був творцем новітньої української літератури і сучасної української мови, що його слідами пішли Марко Вовчок, Павло Грабовський, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, які забезпечили цій літературі гідне місце серед найбільших і найбагатших слов'янських літератур? Чи, може, через те, що Шевченко був єдиним українським поетом, який мав конкретний, відчутний вплив на літературу інших народів, особливо південно-слов'янських? Здається, що навіть сума цих так званих чинників не вистачила б для того, щоб обґрунтувати місце, яке він зайняв серед власного народу і в усьому світі!”

**

Слідом за перекладами творів Шевченка на польську мову з'являються також переклади на чеську мову Й. Первольфа та багатьох інших. Особливо великі заслуги як перекладач та популяризатор творів Шевченка в Чехії і Словаччині має Ружена Єсенська, а також чеський учений і громадський діяч Павло Шафарик. Іван Франко високо оцінив ці переклади.

Першу в чеській літературі статтю про Шевченка написав відомий чеський славіст Йозеф Первольф (1841-1891) ще за життя поета — в 1860 році.

Чеський письменник і журналіст Еммануел Вавра (1839-1891) в своїй статті про Шевченка, опублікованій 1866 р., писав: „Сила духу і поетичного злету Шевченка проявилась головним чином у його ліричних і ліро-епічних поезіях, у яких він піднявся на таку ж височінь, як і найбільші національні поети.”

Видатний чеський письменник і перекладач творів Шевченка Ян Гудец (нар. 1856 р.) у статті про Шевченка в 1884 році писав: „Його (Шевченкове) поетичне сяйво піднялося вище всіх, і від цього раптом розвиднилося на всій просторій Україні. . . Для свого розкиданого на сотні і сотні миль народу Шевченко став ніби прапором; живодайне слово поета стало запалюючою іскрою нової сили, про яку до цього не могли й думати найбільші уми серед його українських земляків, — і цією новою силою була національна свідомість. Сила ця сполучала розкиданий по всіх усюдах народ, єднала всіх його братів і навіки утвердила українську „суть”! Далі Ян Гудец характеризує значення поезії Шевченка такими словами: „Під прапором Шевченка українці ніби поверталися на батьківщину з далекої чужини. У цьому — значення творчості Шевченка.”

Недавно у виданні Чехословацької Академії Наук вийшла в світ наукова розвідка чехословацького славіста Михайла Мольнара „Тарас Шевченко у чехів і словаків.” Ця праця висвітлює творчі зв'язки Шевченка з чехословацькою літературою і громадською думкою. М. Мольнар підкреслює загальнолюдське значення творчості Шевченка: „У творчості Т. Шевченка, що зросла на здоровому народньому і національному ґрунті, бринять ноти вселюдського горя і визвольних прагнень. І саме завдяки вдалому поєднанню національних і загальнолюдських мотивів шевченківська поезія стала зрозумілою, а часто й близькою багатьом читачам не українцям та навіть і не слов'янам. Шевченко став поетом загальнолюдського значення, який має що сказати найвіддаленішим народам світу. . . В часи жорстокого гніту, коли українське слово і культура були засуджені офіційними колами царської Росії на загибель, коли царський міністр Валуєв заявив, що „никакого особенного малоросійського язика не было, нет

и быть не может”, за кордоном цей вислів якнайпереконливіше спростувала поетична спадщина великого Кобзаря.”

Чехословацький вчений О. Зілінський у своїй книжці про Шевченка пише: „Громадським звучанням своєї творчості Шевченко належить до найвидатніших явищ світової літератури. Він творець української національної самосвідомості.”

**

Особливо великий вплив мав Шевченко на болгарських поетів і письменників. Болгарський народ, що боровся за національну і політичну свободу, в могутній поезії Шевченка, в його національно-визвольних ідеях, бачив виявлення своїх власних прагнень і заповітних мрій. Творчість Шевченка була співзвучна болгарським поетам XIX ст. Вплив Шевченка позначився на творчості багатьох видатних болгарських поетів та письменників, зокрема на творчості Райко Жинзифова (1839-1877), Любена Каравелова (1837-1879), Петко Славейкова (1827-1895), Івана Вазова (1850-1921) та багатьох інших.

Райко Жинзифов опублікував свої перші переклади творів Шевченка в 1863 р. і написав короткий біографічний нарис про Шевченка. Року 1864 друкує переклади творів Шевченка видатний болгарський письменник Любен Каравелов з передмовою про Шевченка. Пізніше з'являються переклади інших болгарських поетів.

Болгарські критики і літературознавці багато писали про Шевченка. Відомий болгарський вчений доктор Іван Д. Шишманов в 1914 році опублікував цінну працю про Шевченка „Тарас Шевченко, його творчість і його вплив на болгарських письменників перед визволенням.” Ось кілька цитат з цієї праці: „Шевченко належить до найулюбленіших поетів наших письменників передвизвольної епохи. Візьміть особливо творчість Жинзифова, Любена Каравелова і Славейкова — ви без великих труднощів відкриєте як у виборі мотивів, так і в зовнішній формі їхніх пісень могутній вплив українського поета. . . Безперечно, найталановитішим серед трьох гарячих шанувальників Шевченка у нас є Петко Славейков. . . Пристрасна любов до батьківщини і віра в її світле майбутнє — це основні акорди Шевченкової ліри. . . Хіба Шевченко не показав сам своїм прикладом, що українець повинен

писати і думати своєю мовою?... Він не міг і тут зрадити свій простий народ... Як би там не було, наші поети зуміли знайти в 60-70 рр. конгеніяльного собрата лише на Україні! Ніде інде!... Жинзифов, Каравелов, Славейков — патріоти до самих кісток, сини двічі уярмленого, відроджуваного народу, які вийшли з його надр, — повинні були замінити „Матір Україну” на „Матір Болгарію” або „Македонію”, „Дніпро” на „Дунай” або „Вардар”, „широкі степи” і „самотні могили” на „Балкан” або „Пирин”, „москаля” на „турчина”, „злого пана” на „злого фанаріота” (знатні греки, що були на службі Туреччині), — і ось Шевченко увесь цілком перенесений на болгарський ґрунт.” Далі Шишманов, зазначає, що були й інші причини, що зближали болгарських поетів з Шевченком. Це — демократизм і спільне захоплення народньою поезією.

Видатний болгарський письменник і громадський діяч Стиліян Чилингиров (нар. 1881 р.) у 1910 р. писав: „Шевченко мав велике значення і для розвитку нашої літератури, оскільки був одним із перших учителів наших поетів перед визволенням: Славейкова, Жинзифова і Каравелова.” А року 1911 у своїй праці „Шевченко болгарською мовою” Чилингиров докладніше означив вплив Шевченка на болгарських поетів: „З нього (Шевченка) черпали не тільки мотиви й надхнення, але й форму поетичних творів, бо Шевченко як поетичний взірць був їм повністю доступний і зрозумілий: вони його розуміли, відчували і переживали”.

Ювілейні 1911 і 1914 роки викликали надзвичайно великий інтерес у Болгарії до Шевченка. З’явилися нові переклади його творів, нові розвідки і статті про Шевченка. У багатьох статтях висловлювалося обурення з приводу того, що російський уряд заборонив відзначити Шевченківський ювілей. Болгарська газета „Народ” і журнал „Съвременна мисъл” саркастично писали, що царський уряд своїм циркуляром про заборону святкування Шевченківського ювілею хотів нагадати європейській громадськості, що в Росії існує нація, позбавлена найелементарніших прав, навіть права вшанування свого національного героя. Один із критиків — К. Мустейкіс — писав, що в створених Шевченком „яскравих, скроплених сльозами образах український народ черпає і тепер силу і віру для захисту своїх законних прав на вільний культурно-національний розвиток.”

Рoku 1920 в статті про Шевченка С.Чилингиров писав: „У цьому переплетенні сучасного з минулим, особистих страждань з суспільними треба шукати найбільшу таємницю впливу Шевченка у нас. Його поезія тісно зв’язана з власним життям, що становить нерозривне ціле. Проте у відгуках цих особистих переживань виведена колективна душа українського народу, який немов уповноважив Шевченка зробити це, щоб розповісти світові про свою долю і страждання, а також осяяти світлом поезії все, що таїлося в народній душі. Але відбиваючи цю душу, Шевченко не забув осяяти її також і світлом культурної ідеї. Він не лише народній співець простого люду, але й сміливий виразник інтересів сучасної йому української інтелігенції. Все, про що мріяла українська освічена молодь сорокових років, все це з’явилося у Шевченка, втілене в яскраві поетичні образи і зігріте вогнем його гарячого поетичного серця.”

**
*

З великою пошаною ставляться до Шевченка в Сербії, Хорватії, Словенії, Македонії, Чорногорії, Боснії. Творчість Шевченка стала тут відомою в 60-х рр. XIX ст. Перші переклади з’явилися в Хорватії. В 1863 р. 25-літній поет Август Шеноа, що пізніше став відомим хорватським поетом і прозаїком, переклав і надрукував вірш Шевченка „Розрита могила.” Словінський поет Володимир Николіч у 1868 р. надрукував у перекладі „Заповіт”, та інші твори Шевченка. У вступній статті він писав: „Ім’я Тараса Шевченка, українського поета, відоме всьому слов’янству... Всі страждання, всі муки безталанного поневоленого українського народу так тужливо і щиро висловлено в його віршах, ніби ці вірші склав сам народ, а Шевченко лише зібрав їх.”

Відомий сербський історик літератури Стоян Новакович (1842-1915) переклав поему Шевченка „Неофіти” і в примітках до свого перекладу писав, що глибока любов Шевченка до свого пригніченого народу надає його поезії найбільшої привабливості.

Словінський письменник Драготин Лазар 1872 року в статті про Шевченка писав: „Українці мають здорову основу для національної літератури, а також минуле, уславлене боротьбою; отже можна не сумніватися, що їхня література

міцно розвинеться і займе відповідне місце серед літератур інших народів... Із тих народніх джерел черпав Шевченко, його поезія дуже близька до народньої, та все-таки він зумів зберегти свою самобутність. Життя для нього було жорстокою боротьбою, він звернувся до матері-природи і зрозумів, що все просте і природне — найкраще."

Хорватський історик Франьо Рачкий (1828-1894) писав у 1886 році: „Із Шевченкових поезій озивається чиста любов до природи, прихований біль за втраченими надіями і палка відданість Україні". Хорватський критик Ч. Брагала в 1886 р. в своїй статті „Т.Г.Шевченко" (надрукованій в журналі „Zora", ч. 2), писав: „Він (Шевченко) став новим кобзарем поневолених братів своїх... У цих піснях вирувала душа народу, що стогнав і прагнув волі... І поет переливав той біль у чудові пісні, пройняті палкою любов'ю до вітчизни." Хорватський письменник Милан Попович в ж. „Nada" надрукував статтю про Т.Шевченка, в якій він зазначив, що Шевченко персоніфікує увесь український народ, що він „був його обранцем, який замість нього виразив своїм генієм усі його почуття, всі болі і таким чином забезпечив собі перше місце в українській літературі як поет народній у повному розумінні цього слова." Велике значення Шевченка для м а й б у т н ь о г о підкреслив словінський критик Андрій Хаск в статті „Розвиток сучасної української літератури", опублікованій в ж. „Slovan" 1902-1903, ч. 3. „Тарас Шевченко... цей український мистець охоплює своїм генієм не тільки минуле та сучасне свого народу, а й дивиться також у майбутнє... Шевченко запалив у своїх піснях світло волі, братньої любови, демократизму, солідарности з усіма гнобленими, і за тим світлом ітиме ще багато поколінь українського народу. Його поезія підтримує нині серед людей віру в те, що дух народу не може вмерти, ні ярмо, ні гноблення не задують могутніх дрімлючих сил: вони жевріють наче жива іскра під мертвим попелом."

Словінський перекладач і популяризатор поезії Шевченка Йосип Абрам (1875-1938) в 1901 р. в статті „Про могилу Тараса Шевченка" (ж. „Dom in svet" 1901, ч. 5) підкреслив Шевченкову любов до правди і справедливости: „Із Тарасових пісень віс негасима любов до милого, гнобленого народу, любов до справедливости, якої поет вимагає для нього, любов до нещасливої рідної землі. Свій народ і свою вітчиз-

ну він любив так, що не раз ридав над їх долею, подібно до пророка Ієремії, який тужив під стінами нещасного Єрусалима!... Шевченко гаряче цікавився не лише своїм народом і Україною. Ні, його кругозір був ширшим. Він не був ворогом інших слов'янських народів, він хотів, щоб скрізь запанувала правда і рівноправність народів та станів." Року 1907 Йосип Абрам у передмові до перекладу „Кобзаря" підкреслив велике значення Шевченка для свого народу і для всього світу. Ось кілька цитат з цієї статті Йосипа Абрама: „Тарас Шевченко — незвичайна постать на світовому літературному полі. Між увічнаними геніями світу важко знайти йому рівного, який би був своїм життям і творами подібний до нього... Крім всього, Шевченко відрізняється від інших поетів і тим, що він уособлює в собі весь багаточисленний український народ: він є голос народу, виразник страждань, прагнень і життя народу, він є його душа, язик, яким говорить і мислить вся Україна. Тарас — це справжній по своїй суті будитель, вчитель, проводир і пророк народу. Коротше кажучи, жодна нація не має поета, який би був так тісно зв'язаний з народом, як чудовий Шевченко з Україною... Із Тарасових пісень перед нами постає справжній велетень, поет могутнього духу, залізної волі, високих ідей, поет з дуже вразливим, ніжним благородним серцем і в той же час картаючий, грізний, полум'яний борець за правду і справедливість, — чудовий, непохитний, великий поет, великий як людина, прекрасний як високий ідеал патріота, ідеал слов'янина. Так, Тарас Шевченко є великою гордістю і славою для братів-українців, — і не тільки для них, а й для всіх слов'ян взагалі! І як справжній українець вважає Шевченка народнім учителем, вождем, пророком, то нехай же так само проймуть і запалять високі Тарасові ідеї кожне слов'янське серце!" На „Кобзар" Шевченка у перекладі Й.Абрама надрукував рецензію словінський поет Антон Ер'явець („Dom in svet" 1908, ч. 1). В цій рецензії А.Ер'явець (1887-1910) молодий тоді модернізм, відкинути хибне гасло „мистецтво для мистецтва" і вчитися у великого українського поета. Ось кілька цитат з цієї рецензії: „Побачила білий світ книга, про яку вже давно мріють молоді поети. Для них це програмна книга! Вона кличе їх до живої і неоскверненої природи, матері всіх Орфеїв, до поезії здорового народу, якого ще не

зістаріла проза модерної „культури”. „Кобзар” — пісні, наче подихи молодого гігантського життя, наче саме життя. І їх батько Шевченко, наче великий син природи, повний молодих, буяючих сил! Модерні поети віч-на-віч з Шевченком здаються сухими цитринами, яких вичавила „культура”. О, ті модерні поети, — вони сидять за зручним письмовим столом і пишуть брехливі вірші про життя і природу, не бачачи ні того, ні другого. Хай же „Кобзар”, той вибраний цвіт із поезії найбільшого українця, вчить наше покоління знаходити шлях до природи, до життя!... Шевченко у кожному вірші — сурмач свого знедоленого народу... Серед народу він стоїть, — як оповісник, то з голосною сурмою, то з віолончеллю, — і з неперевершеною віртуозністю перебирає струни народнього серця. В єднанні з життям та інтересами народу живе і процвітає його поезія.”

До 50-х роковин з дня смерті Шевченка словінський письменник Іван Лах (1881-1938) написав і надрукував в газеті „Jutro”, 1911, ч. 366 статтю „Тарас Шевченко”, в якій він висловив такі думки про поему Шевченка „Іван Гус”:

„Поему про Гуса він присвятив Шафарикові і закликав усіх слов’ян до боротьби за волю. Це був голос, який звучав проти слов’янофільського російського всеслов’яства, програмою якого були цар, православ’є, батіг... і яке хотіло, щоб один народ панував над вільними слов’янськими націями.”

Голос протесту проти заборон російського уряду святкувати 100-річчя з дня народження великого українського поета подала в 1914 році словінська письменниця Зофка Кведер (1878-1926). Вона підкреслює непримиренність Шевченка до несправедливості: „Вулканом була його душа, нестримно виривалися полум’яні вірші й пісні з його геніяльної голови. Він оспівував красу вітчизни України, співав про її минулі часи, про боротьбу її предків проти несправедливості і неправди з боку гнобителів, про бідність та злидні, і про те, що всі люди мають право гордо тримати свої голови і повалити рабство як щось ганебне для людини.” І далі Кведер дає таку характеристику Росії: „Я думала про ту велику загадкову Росію, що закувала в кайдани кращих своїх підданих і водночас боялась кожного поетового слова. Вона поневолила всі свої народи: естонців, фіннів, поляків, українців... всіх їх не перелічити. Поневолила всяке духовне поривання і

офіційної нації — самих росіян. Її жорстока безпорадність тупо виявляється у всьому, особливо жалюгідною виступає вона перед кожним волелюбним словом, перед кожною волелюбною людиною. Так, вона не дозволяла святкувати Шевченків ювілей у серці України, в Києві. Твори Шевченка, не побачивши світу в Росії, були опубліковані в сімдесятих роках у Празі. Ще за життя поета офіційна Росія хотіла закрити йому рота, але й сьогодні не вдається заглушити його волелюбних пісень. Вона заборонила будь-яке громадське святкування Шевченкового ювілею, не дозволяла проведення ні літературних вечорів, ні панахид. Відкрито цей день святкували в Галичині і на Буковині. Та український народ і на батьківщині поета відзначив його ювілей. І саме тому, що Шевченко став для них живішим, як будь-коли перед цим. Адже пам’яті не можна закабалити. Тут безсила навіть найбезцеремонніша поліційна сила.”

**
*

Популяризатором творчості Тараса Шевченка в Румунії був відомий критик Костянтин Доброджану-Геря (1855—1922). У своїй статті про Шевченка, написаній 1893 р. і пізніше виданій окремою книжкою, він дав загальну характеристику творчості Шевченка, особливу увагу звернувши на поеми Шевченка, в яких він з великою любов’ю і співчуттям показав образ знедоленої матері. Ось кілька цитат з цієї статті: „Тарас Шевченко — великий поет українського народу. Перші його вірші були відкриттям для всіх... У своїх історичних і ліричних піснях, що й сьогодні співаються на Україні, Шевченко прагнув оживити героїчне і грізне минуле України та її жалюгідну сучасність... В жодному іншому великому поеті не сконцентровано стільки необмеженої і ніжної любови до народу, і стільки уболівань за його страждання”. Аналізуючи поеми Шевченка „Катерина” і „Наймичка”, Доброджану-Геря пише: „Всі принижені і нещасливі привертали велику і чутливу душу геніяльного поета; а хто ж є нещасливіший за бідну ошукану дівчину, за змушену відцуратися своїй дитини матір.” Далі румунський критик пише: „Найкращою його поемою є „Марія”. Він так багато плакав над нещасливими матерями, пролив найгарячіші й найчистіші сльози над святою Марією — болючим симво-

лом усіх нещасливих матерів... Жоден з поетів не наважився піднести жінку на таку височінь, на яку насмілювався Шевченко... Марія Тіціана підносить нашу душу, але говорить більше до наших очей, до наших почуттів краси; Шевченкова Марія говорить до наших почуттів жалю, співчуття, більше промовляє до серця і примушує його стискатись від болю. І природно, що першу уявив собі Тіціан, що жив поміж тими великими і сильними, а другу—Шевченко, селянин-кріпак, що все життя провів у болях, стражданнях і рабстві. Невимовно вродлива Марія Тіціана, але величнішої і святішої за Шевченкову немає."

**

Угорщина устами своїх поетів, критиків і літературознавців також з глибокою пошаною схиляється перед великим українським поетом. Угорський письменник другої половини XIX століття Калман Кеньвеш-Товт у 1888 році у своїй статті назвав Шевченка „пророком українців”. Письменник і перекладач на угорську мову творів українських клясиків Калман Жаткович (1855-1920) у статті „Короткий нарис української літератури”, надрукованій у 1900 році, порівнював Шевченка з славним угорським поетом: „Цього поета (Шевченка) через палку любов до вітчизни і важкий життєвий шлях сміливо можна назвати українським Петефі.” Патріотизм Шевченка і його місце в світовій літературі відзначає угорський літературознавець Іштван Молнар в статті про Шевченка, надрукованій в 1910 році: „Від України — своєї вітчизни — поет був майже в релігійному екстазі... Він не сам плаче і проклинає, його устами говорить народ... Його творчість стоїть поряд з кращими творами світової літератури.”

**

У Литві Шевченко став відомим ще за свого життя. В Литві вийшли й поширювалися перші польські переклади творів Шевченка. В литовському містечку Гарляве в 1883 р. існував гурток аматорів Шевченка, організований К.Аглінкасом. Учасниками цього гуртка були майбутні поети: Ю.Анджюлайтіс-Кальнена, Й.Мачис-Кекштас, К.Сакалаускас - Ванагеліс та інші. Приклад Шевченка заохочував литовських пись-

менників до боротьби за національне визволення Литви, до літературної творчості. В умовах офіційної заборони друкованого литовського слова особливо приваблювали литовців Шевченкові ідеї любови до рідної мови, заклики поставити рідне слово на сторожі прав поневоленого Росією народу. Литовські поети не тільки перекладали твори Шевченка, а ще й змінювали текст так, щоб твір Шевченка не тільки за асоціацією нагадав литовському читачеві про героїчну боротьбу його предків за волю, а й безпосередньо відтворював події з литовської історії. Ось приклад такого перекладу, зробленого Кальненом:

у Шевченка:

*Ой, чого ти почорніло,
Зелене поле?
— Почорніло я од крові
За вольную волю.
Круг містечка-Берестечка
На чотири милі
Мене славі запорожці
Своїм трупом вкрили.*

у Кальнена:

*Поле, чому ти так почорніло
По всьому простору?
— Почорнила мене кров
За святу волю.
Навколо славного Науяпіліса
Простір на три милі
Трупами синів Литви
Бує цілком покритий...*

Литовські поети під могутнім впливом волелюбної поезії Шевченка пишуть твори, об'єднані однією провідною ідеєю національного пробудження і визволення литовського народу. Ці поезії і змістом і навіть формою нагадують поезії Шевченка. Литовський поет Людас Гіра в 1912 р. видав „Віночок віршів Тараса Шевченка”. У передмові він писав: „Поезія Шевченка безмірно чутлива і ніжна... Кому-кому, а нам, литовцям, Шевченко повинен бути, по-моєму, дуже зрозумілим, близьким, майже своїм.”

**

В Латвії та Естонії також із щирою пошаною ставляться до Шевченка. Ще в 60-х роках основоположник латиської поезії Ю.Алунан писав, що героїчна історія українського народу викликає подив і захоплення. Ювілеї Шевченка в 1911 і в 1914 роках були відзначені в пресі Литви, Латвії і Естонії.

**

З особливою пошаною до Шевченка ставляться народи Кавказу, вдячні Шевченкові за його величну поему „Кав-

каз”, в якій український поет виступив з палким гнівним протестом проти імперіялістичної і колоніальної політики царської Росії на Кавказі. Ще в кінці 50-х рр. ця поема стала відома на Кавказі і скоро стала тут найпопулярнішим твором з великої літературної спадщини Шевченка. В ній, каже грузинський вчений В.Імедадзе, „викривається лютий ворог всіх народів Росії — царизм і його людиноненависницька колоніальна політика, в тисках якої задихались кавказькі народи і всі поневолені народи Російської імперії.”

Коли грузинський поет Н.Міцішвілі повністю переклав поему „Кавказ” на грузинську мову, то він написав передмову, в якій висловив своє щире захоплення цим блискучим твором Шевченка: „Ця поема... являє собою такий шедевр революційної поезії, рівного якому не дала поезія XIX ст. ні в Росії, ні за кордоном. Ми в Грузії знали Шевченка, але не уявляли собі, що він така велика і могутня творча величина. Шевченко постає перед нами як грандіозний світового масштабу революційний поет, як незламна особа, стоїчне сумління своєї країни, лицар-борець, який органічно ненавидів тиранію і гніт. Діапазоном своєї творчості Шевченко, безсумнівно, належить до числа геніяльних письменників. Поема, як відомо, написана в 1845 р., коли в страшній могильній тиші миколаївської Росії було чути тільки свист батога і шпіцрутенів. І в цей моторошний час Шевченко безстрашно творив свою, сповнену громадського патосу і мужнього протесту, поему, його надихала величезна віра в майбутнє, і він безтрепетно йшов уперед своїми скривавленими ногами... Життя і творчість цього геніяльного поета для нас сьогодні високий зразок і приклад для наслідування, і таким він буде для наступних поетів...”

Особливо гучно відзначила Грузія та інші кавказькі народи ювілеї Шевченка в 1911 та в 1914 рр. Грузинський письменник О.Гарсеванішвілі дуже багато зробив для популяризації Шевченка. Він опублікував ряд великих статей про Шевченка і виступав з доповідями про Шевченка в кількох містах Кавказу. Гарсеванішвілі відзначав велику роль Т. Шевченка в національно-визвольному русі українського народу та в національно-культурному відродженні України. Грузинський письменник підкреслював загальнолюдські мотиви творчості Шевченка: „Дійсно, поет дуже любив свою багату природою, але гноблену батьківщину, він болів її бо-

лями і радів її радощами, але разом з тим Шевченко глибоко шанував усі народи. Його прагнення — знищити рабство в усьому світі; свобода людини — його ідеал. У своїх творах він пропагує такі високі думи, здійснення яких корисне для всього людства: його заповітна мрія — братерство і єдність між усіма народами... він намагається між різними народами пробудити добрі думи, почуття високі. Для гнобленої нації Шевченко завжди зичив кращого майбутнього.” У тбіліській газеті „Сахалхо газеті” 24 лютого 1911 р. вміщено ювілейну статтю, в якій автор її писав: „Весь світ визнав у Шевченкові чудесного, геніяльного поета... У своїх віршах він оспівав свободу, братерство і рівноправність народів... Шевченко — слава України, її гордість, її пророк...”

В 1914 році російський міністр внутрішніх справ М.Маклаков розіслав у всі губернії Російської імперії циркуляр про заборону публічного вшанування Шевченка. Проте в деяких містах ювілейні вечори все-таки відбулися. Особливо імпозантне було Шевченківське Свято в Тбілісі 15 квітня 1914 р. з участю славного грузинського письменника князя Акакія Церетелі.

Як відомо, видатний грузинський письменник Акакій Церетелі, коли був студентом у Петербурзі, то в 1860 р. зустрічався і розмовляв з Шевченком. Пізніше він згадував про цю зустріч такими словами: „Ця зустріч зосталася для мене світлою згадкою на все життя. Признаюся, він перший дав мені зрозуміти, як треба любити батьківщину і рідний народ.”

Року 1914 на Шевченківському Святі в Тбілісі Акакій Церетелі виступив з палкою промовою. Великий національний грузинський поет стверджував, що „могутність і краса всього всесвіту — у різноманітності” і тому він вважав, що треба всебічно розвивати і удосконалювати національні особливості кожного народу: мову, звичаї, історію тощо. При цьому А. Церетелі покликався на Т. Шевченка, який вважав за потрібне свято оберігати, зміцнювати і розвивати національні традиції українського народу, його мову і культуру. „Ось істина, — каже Церетелі, — яку проповідував великий і симпатичний пророк Шевченко. Говорю симпатичний тому, що я знав його особисто і від нього навчився любові до батьківщини. Таких великих людей породжує велика нація, але вони, крім своєї нації, належать і іншим. Тому дозвольте нам,

грузинам, приєднатися до великого торжества і вшанувати пам'ять великого українця.”

І коли А.Церетелі закінчив свою блискучу промову, він схвилюваний підійшов до бюсту Шевченка, з благоговінням став перед ним на коліна і віддав йому шану. Всі присутні в єдиному пориві піднеслися з своїх місць і разом з Церетелі вшанували великого поета України. Грузини з сльозами на очах цілували українців, українці зворушено обнімали грузинів.

І коли наступного 1915 року Акакій Церетелі помер, то українці щиро вшанували його пам'ять: студентська молодь Києва надіслала в Грузію портрет Шевченка з таким хвилюючим написом: „Грім гармат не може заглушити горе українців з приводу вашої національної втрати. Церетелі і Шевченко були зв'язані особистою дружбою. І ці два дорогих імені—живий символ наших надій, сподівань і прагнень.”

**

У вірменській літературі ім'я Шевченка згадується 1879 р. В журналі „Базмавеп” К.Кушнарян в своїй статті: „Шевченко — національний поет України” порівнює Шевченка з Гомером і відзначає такі чарівні прикмети його поезії, як простоту, ясність, задушевність і нерозривний зв'язок з народом. Відзначаючи велику популярність Шевченка в народі, Кушнарян стверджує, що в світовій літературі важко знайти поета, чий б пісні так знали напам'ять і любили маси неписьменних селян, як твори Шевченка.

Року 1911 у вірменському журналі „Тараз” надруковано ґрунтовну статтю Соловяна про творчість Шевченка. В ній підкреслюється глибока народність українського поета та висловлена в його творах ідея братерства між людьми і народами: „Ніхто з такою силою не співав про народнє горе, з якою співав поет, що сам вийшов з народу. . . Пісня його не тільки про горе батьківщини, але й про братерство всіх народів”. В цій же статті знаходимо важливу подробицю з біографії Шевченка: „Траплялось нам чути про Шевченка від мангичлацьких вірмен. Вірмени ставились до поета з великою любов'ю і відзивались про нього з похвалою. . . Якщо в Шевченка були хоч деякі спокійні і радісні дні, то це були дні, проведені ним у колі вірмен”.

Коли царський уряд заборонив відзначати 100-річний юві-

лей з дня народження Шевченка, відомий вірменський поет Хекояна виступив в журналі „Аскер” з статтею „Незабутній Тарас”, в якій підкреслив, що справа, за яку боровся великий син України, не вмирає, вона житиме вічно, бо всім своїм корінням зв'язана з життям і думами народу.

Вірменка М. Шагінян, автор великої праці про Шевченка, дала глибоку оцінку літературної творчості Шевченка, підкресливши світове значення творів геніяльного українського поета. М. Шагінян у статті „В ряду геніїв людства” пише: „Якось в середині 30-х років я випадково відкрила „Кобзар”. Не як дослідник, а як читач. Не знаючи української мови, почала читати — і не могла відірватися. Глибока ласкава людяність. Надзвичайне тепло цієї лагідної мови в усьому, до чого ніжно торкається вона: гайочка, ставка, деревця, тину, білих хаток, зірок, самої людини з її бентежним серцем — охопило мене з першої хвилини... І я одразу стала розуміти поета, хоча ніколи до цього не доводилось мені читати українською мовою. Саме „Кобзар” став моїм шляхом до розуміння мови і психології українського народу... Але Тарас Шевченко не тільки поет... Він стоїть в ряду великих універсальних геніїв людства...”

**

Видатні представники єврейського народу також високо оцінювали великого українського поета — оборонця всіх поневолених народів, в тому числі й єврейського народу. Як відомо, в 1858 р. Шевченко публічно виступив з рішучим протестом проти антисемітизму російського журналу „Иллюстрация”. Відомий єврейський публіцист В. Жаботинський в газеті „Одесские Новости” (27 лютого 1911 р.) надрукував статтю „Урок юбілея Шевченки”. Спочатку він виступив проти тих, які сприяли урядовій політиці русифікації:

„Ми самі тут на півдні так запопадливо й наївно насаджували по містах московщення, наша преса скільки турбувалася тут про російський театр та про розповсюдження російської книжки, що ми кінець-кінців цілком упустили з виду справжню, відчутну арифметичну дійсність, таку, як вона „видніється” за межами нашого курячого виднокругу. Поза цими містами коливається суцільне, майже тридцятимільйонове українське море. Загляньте будь-коли не лише в його центр, в будь який Миргородський, чи Васильківський повіти —

загляньте в його дальші околиці, у Харківську чи Воронізьку губернії, туди, до самої межі, за якою починається великоруська мова — і ви вражені здивуєтеся від того, до якої міри незачепленим і незмішаним лишилося це суцільне море. На цій межі знайдете села, де по цю сторону річки живуть „хохли”, а по ту — „кацапи”. Живуть споконвіку поруч і не зміщуються. Кожна сторона розмовляє по-своєму, зодягається по-своєму, зберігає осібні свої звичаї; одружуються лише зі своїми; оминають і не розуміють один одного і не шукають навіть взаємного розуміння. Поїхав би туди П. Струве, автор теорії про „національні відштовхування” — поїхав би, поки говорити про єдину трансцендентну „загальноруську суть”. Такого виразного „відштовхування” нема навіть на польсько-литовському етнографічному кордоні. „Далі В. Жаботинський підкреслює національну самобутність українського народу та його спротив русифікації: „Але не можна заперечувати, що „відштовхування” від інородця — одна з ознак присутності національного інстинкту, особливо там, де національна індивідуальність, через зовнішній гніт, ні в чому іншому, ні в чому позитивному вияскавитися не може. В таких випадках „відштовхування”, що спостерігаємо в етнографічних кордонах, поневолі залишається кращим доказом того, що пригноблена народність стихійно чинить опір перелицьовуванню свого єства, що справжні шляхи її нормального розвитку простягаються в іншому напрямку. Такий стихійний настрій тридцяти-мільйонного українського простолюддя — всупереч тому, якби не лжепророчили цілковито інше — різні експерти із рядів національних перевертнів. Експерти цього ґатунку стільки ж бо компетентні в оцінці національних почуттів свого народу, від якого вони відстали, скільки компетентний дезертир, що оцінює патріотизм і бойовий дух тієї армії, від якої він утік. Український народ зберіг недоторканою — голвну і необорну опору національної душі своєї — своє село.”

Критикуючи тих, хто однобічно вбачає в Шевченкові лише народнього поета-співця бідних людей, В. Жаботинський підкреслює, що не соціальні мотиви в творчості Шевченка мабуть найбільше значення: „Шевченко — національний поет, і в цьому його сила. Він дав і своєму народові, і цілому світові яскравий і незрушимий доказ, що українська душа спроможна до найвищих злетів самобутньої культурної творчости. За це його так люблять одні і за це його так бояться інші —

і ця любов і ця боязнь були б ані на крихту менші, коли б Шевченко був не народник, а аристократ на зразок Гете чи Пушкіна. Можна вилучити всі демократичні нотки із його творів (ачей же цензура довго так і робила) — і Шевченко залишиться тим, чим створила його мати-природа: сонцесяйним прецедентом, що не дозволяє українству відхилитися від шляху національного ренесансу. Вшановувати Шевченка — означає зрозуміти і визнати, що нема і не може бути однієї культури в країні, де живуть сто і більше народів; зрозуміти, визнати і потіснитися, щоб дати місце могутньому побратимові, по силі своїй другому з черги в усій імперії.”

Такі думки висловив видатний єврейський публіцист В. Жаботинський в 1911 році — в ювілейні Шевченкові дні.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

В СВІТЛІ ЗАХІДНЬО-ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КРИТИКИ

В середині XIX ст. в Західній Європі пробуджується інтерес до літератури слов'янських народів. Тоді ж проникають на захід і відомості про українську літературу, зокрема про Т. Г. Шевченка. В історії вивчення і критичної оцінки творчості великого українського поета на Заході в XIX ст. визначають два періоди: ранній до 70-х рр. — час першого знайомства з автором, і другий період — остання чверть століття, коли творчість Шевченка докладніше стала вивчатися.

Перші згадки про Шевченка в західній пресі зустрічаються ще за життя поета. В 1843 р. в одному з німецьких журналів надруковано замітку про Шевченка та про його поему „Гайдамаки”. Перша звітка про Шевченка у Франції з'явилася у французьких газетах в 1847 р. Цю звітку поширили вихідці з України — польські емігранти. Першою „французькою” згадкою про Шевченка була замітка етнографа Антуана Верр'є в паризькому журналі „Етнографічний огляд національностей” (1868). В іншому німецькому журналі в 1862 р. надруковано невелику прихильну статтю про життя й творчість Шевченка. 1868 р. на Алясці з'явилася невелика стаття англійською мовою про Шевченка. Автор її відомий Агапій Гончаренко.

Для популяризації української літератури і творчості Шевченка на Заході великі заслуги має М.П. Драгоманів. Він опублікував 1873 р. італійською мовою статтю про українську літературу, де були й основні відомості про Т. Шевченка. Велике значення для популяризації української лі-

тератури на Заході мав виступ М. Драгоманова на Конгресі письменників у Парижі у 1878 р.

**

Перша ґрунтовна праця про Шевченка в Західній Європі — це була книга австрійського поета Йоганна Георга Обріста (1843-1901), що була надрукована німецькою мовою в Чернівцях у 1870 році. В цій книзі подано основні біографічні факти та розглянуто творчість великого українського поета. Обріст зазначає, що з джерела української народньої поезії „постали найкращі, найсильніші і найніжніші твори поета.” Обріст вважає великою заслугою Шевченка, що він подібно американському поетові Лонгфелло виступав проти закріпачення людини людиною і готував ґрунт „для визволення нижчих верств народу своєї батьківщини.” І далі Обріст пише: „Вже цього одного було б досить, щоб надовго забезпечити йому невмирущу славу благородного поета, особливо коли зважити, що в тодішній Росії боротьба за визволення неминуче зустрічала опір з боку ворогів свободи.” Обріст дуже високо оцінює поему Шевченка „Наймичка”, називаючи її „апотеозом материнської любови”. Закінчуючи свою працю про Шевченка, Обріст пише: „Цією статтею я виконав своє завдання, змалювавши коротко трагічну долю співця, мученика за вільне слово, який захоплювався всім гарним і добрим, боровся за правду і права людини.”

Одну з найкращих ґрунтовних праць німецькою мовою про Шевченка написав видатний австрійський письменник, критик і публіцист Карл Еміль Францоз (1848-1904). Ця праця Францоza про Шевченка становить один із розділів його книги „Vom Don zur Donau”, 1878. Ця праця й досі не втратила свого наукового значення. „Тарас Шевченко, — пише Францоз, — не тільки геній сам по собі, не тільки просто геній. Одночасно в ньому втілено поетичний геній українського народу... Шевченко без сумніву був обдарований великим талантом художника, проте безсмертя дала йому поезія, перші кроки в якій він робив так несміло... Він почав писати мовою пригніченого українського народу, яка вважалась нерівноправною... В особі Шевченка замучено найбільшого співця українського народу, геніяльного поета... Шевченко є наскрізь оригінальний і наскрізь своє-

рідний поет... Ми однаковою мірою захоплюємося Шевченком і як співцем політичних свобод, і як епіком, і як поетом кохання, і як людиною, яка вміє подати художньо дивні соціальні картини... Універсальність Шевченкового таланту — це той перший висновок, до якого ми прийшли внаслідок аналізу його творів... В поезіях Шевченка ми чуємо звучання народної пісні його нації. Шевченко такий багатогранний, як народня пісня. І ця думка допомагає нам розкрити внутрішній світ його індивідуальності. Його муза є втіленням, поєднанням усіх поетичних стремлень душі його народу... В особі Шевченка доля подарувала українцям генія, який зумів сам створити все те, що раніше могли написати кожний з цих окремо взятих поетів... У цьому його велич, в цьому тасмниці багатогранного обдарування поета. Його талант безмежний, глибокий і багатий. Та найбільше вражає невимовна безпосередність поета і те, що він наскрізь національний... У Шевченкові прихована проста сила, первісна безпосередність народньої мови... І оскільки Шевченко геній, то і сфера його відчуттів глибша і більша, знання людської душі багатше на нюанси."

Відзначаючи велику силу ліричного таланту Шевченка, Француз особливо виділяє Шевченкові пісні про степ: „Той, хто ішов безмовним степом, чув тільки шелестіння вітру, бачив лише тіні пропливаючих хмар, той, хто звертав свій погляд тільки до небесного обрію, — лише той знає, що таке краса; лише той відчував, як щось тасмниче оволодіває його серцем; тільки той знає, що таке тихе і гірке самозречення. Шевченко зумів так влучно і просто виразити це загадкове, заховане глибоко в душі почуття, що вже досить прочитати кілька строф, щоб назвати його великим ліриком."

Француз відзначає патріотизм Шевченка і віру його в визволення українського народу: „До останнього свого подиху він (Шевченко) плакав надію, що українці здобудуть собі колись національну свободу, і ця віра давала йому сили працювати, щоб пробудити сплячих і гартувати борців за народні інтереси."

Року 1878 в берлінському журналі „Magazin für die Literatur des Auslandes", т. 95, ч. 12 була надрукована стаття німецького критика Вальдемара Каверау про Шевченка. Ця

стаття популяризує життя й творчість Шевченка серед німецьких читачів, подає окремі факти з біографії Шевченка і цитати з його поезій. Каверау відзначає, що Шевченко „протестував проти поневолення людини людиною", що його поезія — це „художньо викінчені картини, суспільно-поетичні малюнки... Зворушлива безпосередність і ширість вислову впливає на людину і хвилює її до сліз." Стаття закінчується текстом Шевченкового „Заповіту" в німецькому перекладі.

Німецький критик і історик літератури Густав Карпелес (1848-1909) у своїй праці „Загальна історія літератури" (1891) подає короткі відомості про Шевченка, підкреслюючи високу поетичну майстерність Шевченка і його вірність гуманним ідеалам: „Страждання, що їх переніс поет, не зламали його гуманних ідеалів. Він був пророком свого народу, народнім вождем, будив людей до нового життя. В поетичній творчості Шевченка втілена поезія України."

Німецький історик літератури Юліус Гарт (1859-1930) в своїй праці „Історія світової літератури" (1896) також містить коротку згадку про Шевченка: „В особі Тараса Шевченка виріс поет такої індивідуальності, який має право претендувати на вселюдське значення."

Німецький історик літератури Георг Адам (1874-1911) в статті „Сторіччя української літератури" (1901) такими словами характеризує значення Шевченка для свого народу і для світової літератури: „Для світової літератури Шевченко — одна з найсвоєрідніших і найпривабливіших поетичних постатей. У піснях Шевченка — душа української землі, душа українського народу. Вона говорить з пісень поета вільно й невимушено, вона сповнена глибокого найніжнішого почуття і поезії, меланхолійно-чарівної широти слов'янської народньої пісні."

Року 1911 в Ляйпцігу вийшла в світ книжка: „Вибрані поезії Т. Г. Шевченка" в перекладі на німецьку мову. Перекладачка німецька письменниця Юлія Віргінія (1878-1942) в передмові до збірки своїх перекладів відзначила, що Шевченко має великий самобутній талант поет-лірика і що він „має право займати в світовій літературі визначне місце."

У вступній ширшій статті до своєї збірки перекладів творів Шевченка Юлія Віргінія писала: „Успіх Шевченка не мав собі рівних в історії літератури. За рік після видання „Коб-

заря” пісні поета стали відомі по всій Україні. Вони проникали в найвіддаленіші куточки під бідні селянські стріхи, і незабаром їх усюди співали із слезами захоплення на очах. Бо Шевченко, будучи сином народу, зазнавши рабства, вмів торкнутися найніжніших струн у душі своїх пригноблених земляків, і струни ці зазвучали чистими звуками... Своє співчуття поет висловлює не лише українському народові, а й всьому людству, нещадно тавруючи всяке лихо, від якого страждає світ... Із швидкістю, гідною подиву, поет... піднімається до вершин загальнолюдських ідеалів, де зникає буденщина, а на перше місце виступає загальнолюдське, де панує один клич: всюди і для всіх свобода, рівність і братерство... Царизм хотів духово вбити поета, змусити його музу змовкнути. Та Україна вже пробудилась, пісні поета стали надбанням народу, яке не можна було відібрати від нього ніякою силою... Його найкращий і найсильніший твір — „Кавказ”. Це пристрасний протест проти деспотизму і милітаризму.” Свою статтю закінчує Юлія Віргінія рядками Шевченкового „Заповіту” і високою оцінкою значення Шевченка для України і для всього людства: „День народження поета на його батьківщині належить до найбільших національних свят. Українці і сьогодні йдуть на могилу Шевченка, щоб запозичити у поета силу духу... Велика заслуга Шевченка, що він відкрив усю велич і красу української літератури. Цим, а також оспівуванням героїчного минулого, пробудженням давніх ідеалів свободи, вихованням національної самосвідомости Шевченко врятував свій народ від загибелі і заклав міцну основу для його славного культурного розвитку. Значення поезії Шевченка — не скороминуче, воно постійне, тому що він поет не тільки пригнобленого українського народу, а й усього багатостраждального людства.”

На збірку поезій Шевченка в перекладах Юлії Віргінії з’явилось в Німеччині багато прихильних рецензій. Німецький поет і літературний критик проф. д-р Теодор Герольд (1871-1936) хвалив поетесу за те, що вона „в добрих перекладах познайомила нас з творчістю Тараса Шевченка.” Рецензент проф. Т. Герольд про самого Шевченка пише: „Національним запалом своїх пісень він підняв весь народ із ланцюгів рабства до волі.”

Німецька письменниця Анзельма Гайне (1855-1930) у своїй рецензії писала: „Фракфуртська поетеса і скульпторка

Шойерман, яка в літературі виступає під псевдонімом Юлії Віргінії і яка добре зарекомендувала себе як видавець антології та інших біографічних матеріалів, знайомить нас сьогодні із незвичайною людиною: національним поетом України Тарасом Шевченком.”

Німецький літературознавець Артур Зільбертгляйт у рецензії на збірку Шевченкових поезій у німецькому перекладі високо оцінив поезію Шевченка і відзначив великий патріотизм поета: „У багатьох піснях змальована свята вірність рідній землі, любов до батьківщини.”

Року 1912 з’явилась також рецензія німецького критика і журналіста Й. Ляндау. „Ця збірка, — пише він, — відкрила нам поета, якого цінить багато мільйонів людей, якого палкіше шанують і обожнюють, ніж коли-небудь поважали у нас будь-якого з найвизначніших письменників... Ми повинні подякувати перекладачці, яка нам, нарешті, відкриває такого сильного своєю оригінальністю поета.”

Німецький учений доктор Густав Шпехт у своїй статті: „Особливе місце Шевченка в новій світовій літературі” — схарактеризував ролю Шевченка такими словами: український поет так могутньо і всебічно висловив у своїй творчості дух українського народу, його ідеали й прагнення, що він став символом своєї країни, так само як Гомер був виразником духу Еллади, як Віргілій був виразником духу Римської імперії. І ні один із пізніших європейських поетів так універсально не відбивав національної суті свого народу, як зміг це зробити Шевченко. Навіть великий Данте, терцинами „Божественної Комедії” якого так часто послуговуються в щоденній мові, не став універсальним виразником духу всієї Італії. Ще меншою мірою виразниками національного духу своїх країн були Сервантес, Мольєр і Толстой. І лише Шевченко в новітні часи людського буття став для цілої нації на довгий час символом, духовим провідником і виразником усіх основних прагнень всієї нації.

Подібну думку висловив також Максим Рильський: „Коли шанобливі діти свого народу і доброзичливі його сусіди хочуть висловити найвищу і найсвятішу суть народу, то вони говорять: народ Шекспіра і Байрона, народ Расіна і Гюґо, народ Міцкевича і Словацького. Іменами поетів і письменників найяскравіше визначається дух народу, його характер, його найкращі надії і прагнення... Більше, може, ніж будь-

який народ, має право і підстави народ український називатися народом геніяльного поета Шевченка, бож цей поет був не тільки виразником прагнень, надій і думок свого народу, але й живим символом і втіленням — сам, як особа, — його страждань і його боротьби.”

**

Найбільше значення в справі ознайомлення французького читача з творчістю Шевченка та з Україною мала стаття культурного діяча Франції Еміля Дюрана (1838-1890) „Національний поет України”, надрукована в журналі “Revue des deux mondes”, 1876, XV. Е. Дюран відзначає зв'язок творчості Шевченка з народною поезією: „Квіти поезії минулого, відтворені в пам'яті Шевченка і зігріті променем його генія, розцвітають на рідному ґрунті... Завдяки надзвичайній обдарованості Шевченка його твори справляють, сильніше враження, ніж фолклорні.” Е. Дюран вказує на гуманізм великого українського поета: „Краща частина його творів... була йому підказана тим почуттям глибокого жалю, яке він відчував до бідних та гноблених, в поєднанні з не менш гострим почуттям гніву проти гнобителів... Мріючи бачити Україну вільною і могутньою, він виношував разом з тим пляни ідеальної республіки, федерації всіх слов'ян.” Особливо високо оцінює Е. Дюран поеми Шевченка присвячені жінці-матері. В поемі „Наймичка”, каже Е. Дюран, — „провідна ідея поєднується з блискучим виконанням, а самий задум — плід роботи генія.” Глибоку гуманну ідею бачить Е. Дюран в поемі „Марія”. Пречисту Діву Марію Шевченко, як каже Е. Дюран, „силою своєї полум'яної фантазії зображує матір'ю, яка з самого початку готує свого Сина до місії Спасителя.” Високо оцінює Е. Дюран і поему Шевченка „Мар'яна Черниця”: „Ця грандіозна мізансцена, вся в душі Гомера, цей діалог між кобзарем і молодими дівчатами, ця проста історія кохання... Чи не сповнене все це чарівною поезією...”

Цитуючи „Заповіт” Шевченка, зокрема його бажання бути похованим „на могилі, серед степу широкого, на Україні милій”, — Е. Дюран зазначає: „Може, це просто було бажання спочивати вічним сном у себе на батьківщині? Ні, це бажання має інші причини, інше джерело. Поет передчував, що ім'я його в майбутньому зростатиме, і історія його життя стане, як він колись писав, частиною історії його батьківщи-

ни. Висловлюючи таку думку, Шевченко мав рацію, бо його могила стала для українців місцем паломництва... В сучасній історії дуже важко знайти аналогічний випадок, коли б літературна постать так само хвилювала всі прошарки нації, щоб письменникові віддавалась шана, подібно до святого або пророка.” Підкреслюючи надзвичайну популярність Шевченка на Україні, Е. Дюран пише, що Шевченко такий великий поет, що він має всі дані, „щоб слава його перейшла кордони батьківщини і поширилася по Європі.”

Стаття Е. Дюрана сприяла поширенню слави Шевченка не тільки в Європі, а й в Америці, бо того ж самого року (1876) в скороченому вигляді стаття Е. Дюрана про Шевченка була перекладена англійською мовою і надрукована в Нью-Йорку.

Видатний французький славіст Луї Леже (1844-1923) у своїй статті „Тарас Шевченко”, опублікованій в 1914 р., відзначив у Шевченка високу культуру обробки творів народно-пісенної творчості: „Шевченко черпає безпосередньо з чистого й багатого джерела народної поезії. Деякі з його ідилій або його елегій є тільки літературною інтерпретацією, вченою транскрипцією національних мотивів (з цього боку Шевченко незрівняний майстер. Я не знаю іншого такого в слов'янських літературах.)”

**

В Англії популяризатором творчості Шевченка був англійський учений-славіст, професор Оксфордського університету, Вільям Річард Морфіл (1834-1909). Про Шевченка він написав три статті. В одній із своїх статей (1880) Морфіл, подавши біографічні відомості про Шевченка та коротку характеристику його творчості, підкреслив народність великого поета України та його широку популярність: „Короткі поезії Шевченка написані в піднесеному стилі. ...Його творчість сповнена національного кольориту, а його герої — це носії національних рис народу. Можливо, це пояснює ту любов, яку виявляють до свого поета українці... Крім того, немає, мабуть, у світі такого поета, який би так, як Шевченко, втілював у своїх творах власні почуття і переживання, елементи своєї біографії.” Морфіл також називав Шевченка „одним із тих дітей сонця, у яких і кров є вогнем.”

Сучасна англійська письменниця Полін Бентлі підкреслює

світове значення Шевченка: „Тарас Шевченко виходить за межі однієї країни. Його заклик до братерства і любови, до правди і справедливости, а над усе — до волі, має всесвітнє значення...”

**

Серед учених із світовим ім'ям, які відкрили широкому читачеві скарби Шевченкової поезії, був і видатний датський критик і літературознавець Георг Брандес (1842-1927). Року 1887 він із великим успіхом прочитав у Петербурзі та в Москві цикл лекцій із світової літератури. А через рік, себто 1888 р. опублікував книгу „Подорожні враження в Росії у 1887 р.” У розділі цієї книги під назвою „Літературні враження” є нарис про Тараса Шевченка — „найбільшого поета, якого дав світові український народ.” Про Шевченка Брандес ще раніше довідався із статті Францоza про Шевченка надрукованої у збірці „Від Дону до Дунаю” (1878). „Ще від Францоza, — писав Г. Брандес, — я почув уперше ім'я Шевченка. Він говорив про нього як про одного з найбільших ліриків світової літератури з таким ентузіазмом, що в юнацьким захопленні я почав вивчати українську мову, щоб читати цього поета в оригіналі.” Георг Брандес вказував на жанрову різноманітність поезії Шевченка, відзначав блискучу майстерність поета в передачі найтонших нюансів людської душі: „Його талант багатосторонній; він писав ідилічні ліричні поезії, любовні вірші, давав короткі віршові характеристики суспільства, а в душі давніх народніх пісень написав великий історичний епос, який серед сучасних слов'янських творів у віршах поступається тільки перед „Паном Тадеушем” Міцкевича.” І як короткий висновок своєї аналізи літературної творчости Шевченка Г. Брандес дає таке загальне визначення своєрідности Шевченкової поезії:

„Поезія Шевченка являє собою найвищий і найповніший вираз у літературі дум і прагнень народу, до якого належить і сам поет.”

**

До найвидатніших дослідників творчости Шевченка в Європі належить славнозвісний шведський славіст, дослідник і перекладач творів української, російської і польської літератури Альфред Єнсен (1859-1921). Він був референтом сло-

в'янських літератур Нобелівського Інституту при Шведській Академії Наук. Альфред Єнсен — автор багатьох цінних праць з історії української літератури. Він добре знав українську мову, бував на Україні, був особисто знайомий із Михайлом Коцюбинським. Про Т. Шевченка Т. Єнсен написав такі праці: „Український національний поет” (1909) і „Тарас Шевченко. Життя українського поета” (1916). Остання праця, видана у Відні німецькою мовою, — не найгрунтовніша і найцінніша розвідка в Західній Європі про Шевченка. Вона й досі не втратила свого наукового значення. А. Єнсен дав глибоку аналізу ідейного змісту творів Шевченка та докладну характеристику мистецької сторони поезії великого українського поета. А. Єнсен визначив місце Шевченка в українській і в світовій поезії. „Велика людина прийшла з Правобережної України, — пише А. Єнсен, — справжній обновитель української літератури. В країні, де національні і соціальні суперечности були виражені особливо гостро, безпосередньо із найнижчої верстви духовно і економічно поневоленого народу вийшов поет, все життя якого було полум'ямим протестом проти всякого деспотизму і кріпацтва, — Тарас Шевченко. Він займає особливе місце в світовій літературі, він сам створив літературу і втілює у своїх піснях душу всього народу... Доля Шевченка — для України одночасно типова і символічна. Він був для народу величним прикладом справедливости і самозречення. Шевченко втілював у різних формах гуманні принципи старих братств. Тільки завдяки йому українська література стала національною і zarazом соціальною. Він знав страждання свого народу, бо переніс його на собі, і хоч щодо себе втратив надію на щастя, та ніколи не сумнівався, що для народу настане краще майбутнє... Дві сили підтримували поета в найважчі хвилини його життя: віра в справедливість і полум'яна любов до батьківщини. Україна була йому другою матір'ю... Слово „Україна” зустрічається на кожній сторінці „Кобзаря”, і тому не дивно, що ця книжка стала поетичною святинею для українців; з цього погляду „Кобзар” — єдине явище в світовій літературі.”

А. Єнсен на численних прикладах показує, як Шевченку-художнику впливав на Шевченка-поета. Це особливо яскраво позначалось на поезіях Шевченка, в яких з великою мистецькою силою і любов'ю до рідного краю змальована багата

природа України. „Коли говорять про всю українську поезію, що це найдосконаліша народня поезія, то це можна сказати насамперед про вірші Шевченка. Деякі його вірші безпосередньо виростили із справжніх народніх пісень, вроджене художнє відчуття поета зуміло викувати з цієї золоті брили ніжні самоцвіти. Щодо поетичного мініатюрного живопису, то навряд чи Шевченко має собі рівних у слов'янській літературі, а його скупі на слова, безпосередні, прості пісні є насправді, високохудожніми творами.”

Аналізуючи поетичну майстерність Шевченка, відзначаючи різноманітність форм його творів, їх ритмічне багатство, красу їх поетичного стилю, А. Єнсен ставить українського поета поряд із найбільшими майстрами світової літератури. „У чому ж зовнішня чарівна сила „Кобзаря”? По-перше, в мелодійній слов'янській мові, а по-друге, в прекрасній українській народній поезії, в цьому джерелі, з якого так щедро черпав Шевченко. В жодному іншому краю дерево народньої поезії не дало такі прекрасні плоди, як на Україні, говорить Боденштедт (1845), а Карл Еміль Француз підтверджує цю думку словами: „Народня пісня українців — це те найкраще і найгарніше, що створив народ” (1889). Зразком високого поетичного мистецтва А. Єнсен вважає поетичний твір „Лілея”: „Поєма своїм корінням сягає, безперечно, в справжню народню поезію... Згадана вище поезія Шевченка є витвором високої майстерности: вона могла б принести честь і самому Гете. І мені здається, що ця поезія має символічне значення. І сам поет упав жертвою насильства; та з руїн устає його поезія, як чиста лілея, над якою витає божество, щоб його земляки завжди втішалися його небесною красою.”

Дуже високо оцінив А. Єнсен поему Шевченка „Кавказ”: „Вершиною поетичної творчости Шевченка є, на мою думку, поєма „Кавказ” (1845), яку він, переписавши, вислав авторові „Дзядів” Міцкевичу, що перебував тоді в Парижі... Для Шевченка Кавказ є символом людського горя, символом волі, за яку багато героїв пролило свою кров... Душевне обурення поета скероване насамперед проти миколаївської системи, яка „від молдованина до фінна” поневолює вільний дух, прагнучи завоювати народи, і проливає ціле море крові і сліз. Поет бичує жорстокість цієї держави, яка тільки й ставить своєю метою „торми мурувати; кайдани кувати”... Проте поет не впадає у відчай. Бо „не вмирає душа наша, не

вмирає воля” і, не зважаючи на прагнення властей, ніхто „не скує душі живої і слова живого.” Він вірить, що всюди встане правда, встане воля...

А. Єнсен відзначає вірність Шевченка своїм високим ідеалам, його непохитність і незломність: „С натури, які, спалахнувши молодечим волелюбним поривом, з часом стають поміркованими, знесилюються, примиряються з реальними обставинами — чи то з боязні чи то заради спокою. До таких натур Шевченко не належав. Він залишався вірним своїм молодечим ідеалам. Із заслання повернувся той самий поет, якого заслали туди. З царською Росією він не міг ніколи піти на компроміс.”

Далі А. Єнсен такими словами визначає місце Шевченка у світовій літературі:

„Коли б Шевченко створив тільки балади, політичну сатиру і народні пісні, то він, безумовно, був би найвизначнішим поетом України. Та своїми високими ідеалами, справді гуманним світоглядом поет вийшов далеко за межі України і забезпечив собі постійне місце в світовій літературі. Бо Тарас Шевченко був не тільки національним, а й загальнолюдським поетом, світочем людства.”

**

Цими словами видатного шведського вченого закінчуємо наш короткий огляд думок і висловлень не-українців про великого українського поета і національного пророка України Тараса Григоровича Шевченка.

**ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЦИСТИЧНО-НАУКОВОГО
ІНСТИТУТУ**

- Vol. I. № 2.**
The Ukrainian Republic of January 22 50 ¢
- Vol. I. № 2.**
Western Ukraine within Poland 1920-1939
(Ethnic relationships) by V. Kubijovych 50 ¢
Також українською мовою 50 ¢
- Vol. I. № 3.**
Ukrainian-Polish Diplomatic Struggle 1918-1923
by St. Ripetskyj 50 ¢
Також українською мовою 50 ¢
- Vol. I. № 4.**
Organized Famine in Ukraine 1932-1933
by M. Haliy 60 ¢

Інформаційні памфлети про цілі і завдання Інституту

- За правду про Україну 25 ¢
Фронт української правди 25 ¢

Прохають звертатися за цими виданнями на адресу: Ukrainian
Research and Information Institute, Inc., 2534 W. Chicago 22, Ill,
або на адресу Керівника Бюро Праці Інституту: M. Shlemkevych,
205 Casino Ave, Cranford, N. J.

Том II. ч. 5.

75 ₴

УКРАЇНСЬКИЙ ПУБЛІЦИСТИЧНО-НАУКОВИЙ

ІНСТИТУТ

